

Hirveän ja kauhean
käyttö ja merkitykset
oppijansuomessa

Riikka Ikävalko

Pro gradu -tutkielma

Turun yliopisto

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus

Kielen oppimisen ja opettamisen opintopolku, suomen kieli

Kesäkuu 2019

TURUN YLIOPISTO

Kieli- ja käännöstieteiden laitos / Humanistinen tiedekunta

IKÄVALKO, RIIKKA: *Hirveän ja kauhean* käyttö ja merkitykset oppijansuomessa

Pro gradu -tutkielma, 58 s.

Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus

Kielen oppimisen ja opettamisen opintopolku, suomen kieli

Kesäkuu 2019

Pro gradu -työssäni tarkastelen lähisynonyymien *hirveä* ja *kauhea* käyttöä ja merkityksiä oppijansuomessa. Lähtöoletuksenani on, että *hirveä* ja *kauhea* eivät ole identtisiä synonyymeja. Aineistoni olen koonnut Kansainvälisen oppijansuomen korpukselta (ICLFI), joka sisältää suomen kielen opiskelijoiden tuottamia tekstejä yli 20 ulkomaisesta yliopistosta. Tutkimukseni etenee korpuspohjaisesti ja sijoittuu syntaksin, semantiikan sekä suomi vieraana kielenä -alaan.

Oppijansuomen aineistossani *hirveä* on selvästi *kauheaa* tavallisempi lekseemi. *Hirveää* ja *kauheaa* käytetään tavallisesti substantiivien määritteinä, predikatiiveina sekä intensiteetti- ja kvanttoriadverbeina. Substantiivin määritteenä *hirveä* esiintyy tavallisemmin vahvistavana kuin kuvailevana määritteenä ja *kauhea* puolestaan useammin kuvailevana. Vahvistavana määritteenä *hirveä* ja *kauhea* ilmaisevat intensiteettiin liittyviä merkityksiä, joista selvästi tavallisin merkitys on 'voimakas'. Kuvailevana määritteenä *hirveä* ja *kauhea* ilmaisevat entiteetin arvoon liittyviä merkityksiä, joista tavallisimmat ovat 'kammottava' ja 'kauhistuttava'. *Hirveä* ja *kauhea* määrittävät erilaisia substantiiveja melko samankaltaisesti lukuun ottamatta fyysiseen ominaisuuteen tai olotilaan viittaavia substantiiveja. *Hirveä* on niiden määrittäjänä hyvin tavallinen mutta *kauhea* hyvinkin marginaalinen.

Predikatiivina *kauhea* on hieman *hirveää* yleisempi. Aineistostani käy ilmi, että *hirveä* luonnehtii tavallisesti tapahtumaan tai tekoon ja esineeseen tai asiaan viittaavia entiteettejä. Esineeseen tai asiaan viittaavat substantiivit ovat myös *kauhealle* hyvinkin tavallisia luonnehdittavia. Lisäksi *kauhea* luonnehtii tavallisesti asiointiloihin viittaavia ilmauksia. Aivan kuten substantiivin määritteenä, myös predikatiivina sekä *hirveän* että *kauhean* tavallisimmat merkitykset ovat 'kammottava' ja 'kauhistuttava'.

Hirveän käyttö intensiteettiadverbina on aineistossani hyvin tavallista. Myös *kauhealla* on aineistossani intensiteettiadverbiesiintymiä mutta ei yhtä paljon kuin *hirveällä*. Intensiteettiadverbina toimivat *hirveä* ja *kauhea* määrittävät tavallisimmin arvoon liittyviä adjektiiveja. Intensiteettiadverbin lisäksi *hirveä* ja *kauhea* esiintyvät aineistossani josain määrin myös kvanttoriadverbeina. *Hirveällä* kvanttoriadverbiesiintymiä on hieman enemmän kuin *kauhealla*.

Tutkimukseni tulokset antavat monipuolista tietoa siitä, miten suomenoppijat käyttävät kahta eri lähisynonyymia ja millaisia merkityksiä nämä sanat saavat. Tutkimustuloksiani voidaan hyödyntää suomen kielen opetuksessa ja oppimateriaalien laadinnassa.

Asiasanat: synonymia, semantiikka, syntaksi, suomi vieraana kielenä

SISÄLLYS

1	Johdanto	5
1.1	Tutkimuksen taustaa	5
1.2	Tutkimuskysymykset ja hypoteesit	7
1.3	Tutkimusaineisto ja -menetelmä	8
1.4	Tutkielman rakenne	10
2	Synonymia	11
2.1	Tietynasteista samamerkityksisyyttä	11
2.2	Absoluuttinen synonymia	14
2.3	Synonymia ja vieraan kielen oppiminen	16
2.4	Aiemmat synonymiatutkimukset	17
3	<i>Hirveä ja kauhea</i> adjektiiveina ja lähisynonymyina	19
3.1	<i>Hirveä ja kauhea</i> skalaarisina ja ääriadjektiiveina	19
3.2	<i>Hirveän ja kauhean</i> denotatiiviset merkitykset	20
3.3	<i>Hirveä ja kauhea</i> synonymian jatkumolla	23
4	<i>Hirveän ja kauhean</i> syntaktista ja semanttista tarkastelua natiivisuomessa	27
4.1	<i>Hirveä ja kauhea</i> substantiivin määritteinä natiivisuomessa	27
4.2	<i>Hirveän ja kauhean</i> substantiivimuuttajat natiivisuomessa	29
4.3	<i>Hirveä ja kauhea</i> predikatiiveina natiivisuomessa	29
4.4	<i>Hirveän ja kauhean</i> muut syntaktiset funktiot	30
5	<i>Hirveän ja kauhean</i> käyttö ja merkitykset oppijansuomessa	32
5.1	<i>Hirveä ja kauhea</i> substantiivin määritteinä oppijansuomessa	33
5.2	<i>Hirveän ja kauhean</i> substantiivimuuttajat oppijansuomessa	38
5.3	<i>Hirveä ja kauhea</i> predikatiiveina oppijansuomessa	39
5.4	<i>Hirveä ja kauhea</i> intensiteettiadverbeina oppijansuomessa	43
5.5	<i>Hirveä ja kauhea</i> kvanttoriadverbeina oppijansuomessa.....	46
6	Yhteenveto <i>hirveän ja kauhean</i> käytöstä ja merkityksistä oppijansuomessa.....	47
7	Tulosten hyödyntäminen suomen kielen opetuksessa	50
8	Lopuksi.....	53
	Lähteet	56

1 JOHDANTO

Pro gradu -työssäni tarkastelen *hirveän* ja *kauhean* synonymiaa oppijansuomessa. Huomioni kohteena ovat *hirveän* ja *kauhean* syntaktiset funktiot sekä kyseisten sanojen saamat merkitykset lauseissa. Lisäksi tarkastelen, millaisia entiteettejä *hirveä* ja *kauhea* määrittävät ja luonnehtivat. Lähtöoletuksenani on, että *hirveä* ja *kauhea* eivät ole identtisiä synonyymeja. Tämän vuoksi nimitänkin tutkimuskohteitani *lähisynonyymeiksi*. Aineistoni olen koonnut Kansainvälisen oppijansuomen korpuksessa (ICLFI), joka sisältää suomen kielen opiskelijoiden tuottamia tekstejä yli 20 ulkomaisesta yliopistosta (ks. lisää Oulun yliopisto 2016). Tutkimukseni pohjautuu syntaksin, semantiikan ja suomi vieraana kielenä -alaan.

Hirveän ja *kauhean* käyttöä ja merkityksiä on natiivisuomen arkikeskusteluaineistossa tutkinut Salla Nurminen (tekeillä). Nurminen on tarkastellut puhuttua kieltä arkikeskusteluissa ja itse tarkastelen kirjoitettua kieltä luokkahuonetilanteissa, joten tutkimukseni tulokset eivät ole yksioikoisesti verrattavissa Nurmisen tutkimustuloksiin. Nurmisen natiivisuomen tuloksista saan kuitenkin vankan perustan sille, miten natiivisuomen puhujat *hirveää* ja *kauheaa* käyttävät. Tutkimukseni tulososiossa esitänkin kiinnostavia havaintoja *hirveän* ja *kauhean* käytön yhtäläisyyksistä ja eroista natiivi- ja oppijansuomen välillä.

Johdantoluvussa valotan ensiksi tutkimukseni taustaa. Tuon esiin myös tutkimuskysymykseni ja hypoteesini. Tämän jälkeen kerron tutkimusaineistostani ja -menetelmänäni käyttämästäni korpuspohjaisesta analyysistä. Johdannon lopuksi luon katsauksen tutkielmani rakenteeseen.

1.1 Tutkimuksen taustaa

Työssäni suomenopettajana olen kohdannut lukuisia tilanteita, joissa lähisynonyymien käyttö- ja merkityserot askarruttavat oppijoita. Kun oppija kysyy jonkin itselleen tunte mattoman sanan merkitystä, annan vastaukseksi toisen samamerkityksisen sanan, mikäli

sellainen on olemassa. Alkeistason opetuksessa tämä usein riittää vastaukseksi oppijoille. Pidemmälle opinnoissaan edenneet puolestaan haluavat kuulla lause-esimerkkejä sanojen käytöstä ja esimerkkien avulla päästä jyvälle kahden lähisynonyymien merkityksistä. On luonnollista, että ihminen pohtii, miten keskenään lähisynonyymiset sanat eroavat toisistaan. Täydellinen synonymia onkin harvinaista tai jopa mahdotonta, joten voidaan olettaa, että sanojen välinen samamerkityksisyys on vain osittaista.

Olen siis monesti pohtinut, miten eri lähisynonyymeja käytetään todellisessa kielessä, millaisia merkityksiä ne saavat ja miten opettaa näitä asioita suomenoppijoille. Lähisynonyymisten sanojen käyttö- ja merkityserojen nimeäminen pelkän intuition avulla ei ole helppoa eikä luotettavaa. *Hirveä* ja *kauhea* ovat hyviä esimerkkejä tällaisista lähisynonyymeista, joiden eroavaisuuksien selvittäminen vaatii perusteellista ja todelliseen kielenkäyttöön pohjautuvaa tarkastelua. Sanan käyttöä voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta. Huomiota voidaan kiinnittää esimerkiksi sanan taipumukseen esiintyä tietyissä syntaktisissa funktioissa, tiettyjen lekseemien seurassa tai laajemmissa konstruktioissa (Nurminen, tekeillä).

Nurmisen tutkimus (tekeillä) innoitti minut tarkastelemaan niin ikään *hirveän* ja *kauhean* syntaktisia funktioita sekä merkityksiä mutta tällä kertaa oppijansuomessa. Natiivipuhujille suomen sanojen käyttösäännöt ovat tulleet tutuiksi jo kielen omaksumisvaiheessa ja täten heidän kielenkäyttönsä pohjautuu paljolti kielelliseen intuition. Suomenoppijoilla tätä intuitiivista tietoa kohdekielestä ei ole, joten he joutuvat erikseen opiskelemaan kutakin sanaa koskevat säännöt. (Ks. lisää Jantunen 2009: 356.) Tämän vuoksi oletan, että suomenoppijat käyttävät kielessään *hirveää* ja *kauheaa* selvästi rajoitetummin kuin natiivipuhujat.

Tutkimukseni pääosassa on *hirveän* ja *kauhean* syntaktisten funktioiden ja merkitysten vertailu oppijansuomessa. Tämän lisäksi esitän kuitenkin joitakin kiinnostavina pitämiäni havaintoja siitä, miten kyseisten sanojen käyttö ja merkitykset eroavat oppijansuomen ja natiivisuomen välillä.

1.2 Tutkimuskysymykset ja hypoteesit

Tutkimuskysymyksiäni ovat seuraavat:

- 1) Millaisissa syntaktisissa funktioissa *hirveä* ja *kauhea* esiintyvät oppijansuomessa? Onko syntaktisissa funktioissa eroja oppijansuomen ja natiivisuomen välillä?
- 2) Millaisia merkityksiä *hirveä* ja *kauhea* saavat oppijansuomessa? Onko merkityksissä eroja oppijansuomen ja natiivisuomen välillä?
- 3) Millaisia entiteettejä *hirveä* ja *kauhea* määrittävät ja luonnehtivat oppijansuomessa? Onko entiteeteissä eroja oppijansuomen ja natiivisuomen välillä?
- 4) Miten saatuja tutkimustuloksia voitaisiin hyödyntää suomen kielen opetuksessa?

Ensimmäisenä hypoteesinani esitän, että *hirveää* ja *kauheaa* käytetään oppijansuomen aineistossani pääosin substantiivin määritteinä sekä predikatiiveina. Oman kielitajuni sekä Nurmisen (tekeillä) tutkimustulosten mukaan juuri nämä syntaktiset funktiot ovat yleisiä natiivisuomessa. Tämän vuoksi oletan niiden saavan runsaasti huomiota suomen opetuksessa ja täten tulevan tutuiksi suomenoppijoille. Uskon myös, että sekä substantiivin määritteinä että predikatiiveina *hirveää* ja *kauheaa* käytetään tavallisemmin kuvailevina kuin vahvistavina määritteinä. Oman kielitajuni mukaan *hirveän* ja *kauhean* käyttö kuvailevina määritteinä on tavallista kirjoitetussa kielessä. Vahvistavina määritteinä niitä käytetään uskoakseni lähinnä puhutussa kielessä. Koska aineistoni suomenoppijat opiskelevat suomea vieraana kielenä, uskon kirjakielisten ilmaisujen olevan heillä vahvempia kuin puhekielisten ilmausten. Nurmisen (tekeillä) *hirveän* ja *kauhean* käyttöön ja merkityksiin liittyvä tutkimus tarkastelee puhuttua natiivisuomea, mikä on otettava huomioon oppijansuomen ja natiivisuomen vertailussa.

Oletan myös, että *hirveää* ja *kauheaa* käytetään ensisijaisesti ilmaisemassa negatiivista arviota tarkoitteesta (esim. *hirveä ilma*, *kauhea kokemus*; *paitani on hirveä*, *hänen äänensä oli kauhea*). *Hirveän* ja *kauhean* negatiivista arviota ilmaisevia merkityksiä voivat olla esimerkiksi 'kammottava' ja 'kauhistuttava', 'epämiellyttävä' ja 'vastenmielinen' sekä 'huono' ja 'ruma' (ks. lisää KS 2019). Oletan, että *hirveä* ja *kauhea* viittaavat oppijansuomessa tavallisimmin alkuperäisiin merkityksiinsä eli 'kammottavaan' ja

'kauhistuttavaan'. Perustan oletukseni uskomukseeni siitä, että nämä ovat merkityksiä, jotka suomenoppijoille opetetaan *hirveän* ja *kauhean* ensisijaisina merkityksinä.

Oletan, että sekä substantiivin määritteinä että predikatiiveina *hirveä* ja *kauhea* määrittävät ja luonnehtivat esineeseen tai asiaan viittaavia entiteettejä. Oletukseni perustuu havaintoihini siitä, että esineeseen tai asiaan viittaavat sanat ovat varsin frekventtejä suomenoppijoiden kielessä. Intensiteettiadverbeina oletan *hirveän* ja *kauhean* määrittävän joko arvoon tai inhimilliseen ominaisuuteen viittaavia entiteettejä. Perustan oletukseni omaan kielelliseen intuitiooni.

On hyvin vaikeaa esittää ennakko-oletuksia siitä, millä tavoin *hirveä* ja *kauhea* eroaisivat toisistaan oppijansuomessa. Ilman Nurmisen (tekeillä) tutkimustuloksia tuntuisi hyvin vaikealta nimetä *hirveän* ja *kauhean* välisiä eroja jo pelkästään natiivisuomessakin. Vielä vaikeampaa on tehdä oletuksia siitä, miten suomenoppijat näiden lähisynonymien yhtäläisyydet ja eroavaisuudet mieltävät. Kuitenkin, koska täydellinen synonymia on mahdotonta, oletan *hirveän* ja *kauhean* väliltä paljastuvan eroavaisuuksia oppijansuomessakin. Oletan kuitenkin, että natiivisuomessa erot *hirveän* ja *kauhean* välillä ovat näkyvämpiä kuin oppijansuomessa. Oletukseni taustalla on ajatus siitä, että suomenoppijoilla ei ymmärrettävästikään ole käytössään yhtä paljon tietoa sanojen käyttömahdollisuuksista ja merkityksistä kuin natiivipuhujilla. Täten heidän *hirveän* ja *kauhean* käytönsä saattaisi olla rajoittuneempaa kuin natiivipuhujilla.

1.3 Tutkimusaineisto ja -menetelmä

Tutkimusaineistoni on peräisin Kansainvälisen oppijansuomen korpuksesta (ICLFI, International Corpus of Learner Finnish). Kansainvälinen oppijansuomen korpus on sähköinen kielenainekokoelma, joka sisältää suomenkielisiä tekstejä suomea vieraana kielenä opiskelevilta. Korpuksessa on edustettuna yhteensä 22 eri lähtökieltä. Korpukseseen on kerätty pituudeltaan, taitotasoltaan ja tekstilajiltaan erilaisia tekstejä yli kahdenkymmenen ulkomaisen yliopiston opiskelijoilta. Omassa tutkimuksessani en kuitenkaan tarkastele äidinkielen, taitotason tai tekstilajin vaikutusta suomenoppijoiden kieleen. Korpuksen koostaminen on aloitettu vuonna 2007 ja tätä tutkimusta tehdessäni siinä on kaikkiaan noin miljoona sanetta. (Ks. lisää Jantunen 2011.)

Kansainvälisen oppijansuomen korpusta voi tarkastella Kielipankissa, joka on kieliaineistoja käyttäville tutkijoille suunnattu palvelukokonaisuus. Kielipankki sisältää laajan valikoiman erilaisia teksti- ja puheaineistoja, joista voi tehdä monenlaisia hakuja Kielipankin työkalujen avulla tai lataamalla niitä omalle koneelle. (Kielipankki – FINCLARIN ja CSC – Tieteen tietotekniikan keskus 2019.) Oman tutkimusaineistoni olen kerännyt käyttämällä selainpohjaista Korp-hakuliittymää ja sen yksinkertaista hakua, jossa hakusanakenttään syötetään haettava sananmuoto. Hakemani sananmuodot ovat olleet *hirveä* ja *kauhea*. Hakuja tehdessäni olen ottanut huomioon myös sellaiset sananmuodot, jotka alkavat haetulla sanalla (esim. *hirveän*, *hirveää*, *kauheasti*, *kauheaksi*). Lisäksi olen hakenut sananmuotoja riippumatta siitä, alkavatko sanat pien- tai suuraakkosilla.

Tekemäni haut tuottivat yhteensä 150 *hirveä*-alkuista ja 91 *kauhea*-alkuista esiintymää. *Hirveä*-alkuisista esiintymistä olen jättänyt pois hirvieläimeen viittaavan partitiivimuodon *hirveä*. Loput 149 *hirveä*-alkuista esiintymää olen sisällyttänyt aineistooni. *Kauhea*-alkuisista esiintymistä puolestani olen jättänyt pois kolme esiintymää, joissa *kauhea*-sanaa käytetään irrallisena esimerkkisanana kuvailtaessa suomen morfologisia sääntöjä. Näin ollen aineistooni olen hyväksynyt 88 *kauhea*-alkuista esiintymää.

Tutkimukseni etenee korpuspohjaisesti (*corpus-based*), mikä tarkoittaa sitä, että olen ennen aineistooni tutustumista valinnut tutkimuskohteeni ja muodostanut niistä hypoteesini. Ennalta muodostamiani hypoteeseja olen sitten testannut korpukselta keräämäni aineiston avulla. Korpuspohjaisen lähestymistavan vastakohta on korpusvetoinen (*corpus-driven*) analyysi. Siinä tutkimuskohteita ja hypoteeseja ei päätetä etukäteen, vaan ne valikoituvat tarkemmin vasta korpusta tarkasteltaessa. Tällainen tutkimus ei siis etene hypoteesien vaan pikemminkin aineiston varassa. (Tognini-Bonelli 2001: 65, 84–85.)

Tutkimukseni on luonteeltaan pääosin kvalitatiivinen, sillä pyrin selvittämään, miten *hirveää* ja *kauheaa* käytetään ja millaisia merkityksiä ne saavat. Esitän aineistostani kuitenkin myös kvantitatiivisia havaintoja. Tarkastelen nimittäin, kuinka yleisiä oppijansuomen *hirveä* ja *kauhea* ovat kussakin syntaktisessa funktiossaan, mitä merkityksiä ne yleisimmin edustavat ja mitä entiteettejä ne yleisimmin määrittävät ja luonnehtivat.

1.4 Tutkielman rakenne

Tutkielmani toisessa luvussa esittelen synonymiaa ilmiönä ja pohdin, millä tavoin synonyymiset ilmaukset voivat erota toisistaan. Lisäksi pohdin absoluuttisen synonymian käsitettä ja sitä, onko absoluuttinen eli täydellinen synonymia mahdollista. Toisessa luvussa tarkastelen synonymian ilmiötä myös vieraan kielen oppimisen näkökulmasta. Luvun lopuksi esittelen aiemmin tehtyjä synonymiatutkimuksia fennistiikan alalta.

Tutkielmani kolmannessa luvussa tarkastelen *hirveää* ja *kauheaa* adjektiiveina ja lähisynonyymeina. Pohdin, missä määrin *hirveä* ja *kauhea* voidaan luokitella skalaarisiksi ja missä määrin äriadjektiiveiksi. Lisäksi tarkastelen *hirveää* ja *kauheaa* lähisynonyymeina ja luon katsauksen niiden denotaatioihin eli perusmerkityksiin. Luvun lopuksi esitän hahmotelman synonymiasta jatkumona ja pohdin, mihin osaan jatkumoa *hirveä* ja *kauhea* sijoittuvat. Tutkielmani neljännessä luvussa tarkastelen *hirveän* ja *kauhean* käyttöä ja merkityksiä Nurmisen (tekeillä) natiivisuomen arkikeskusteluaineistossa.

Viidennessä luvussa esittelen oman tutkimukseni tuloksia eli *hirveän* ja *kauhean* käyttöä ja merkityksiä sekä niiden määrittämiä ja luonnehtimia entiteettejä oppijansuomen aineistossani. Kuudennessa luvussa esitän yhteenvedon tutkimustuloksistani eli siitä, kuinka synonyymisia *hirveä* ja *kauhea* ovat käytöltään ja merkityksiltään. Seitsemännessä luvussa pohdin, miten tutkimukseni tuloksia voitaisiin hyödyntää suomen kielen opetuksessa. Kahdeksannessa ja samalla viimeisessä luvussa kokoan yhteen tutkimukseni lähtökohdat ja lopputulokset ja esitän mahdollisia jatkotutkimusideoita.

2 SYNONYMIA

Luvussa 2.1 tarkastelen synonymiaa ilmiönä ja pohdin, millaisia eroja synonyymisten ilmausten välillä voi olla. Luvussa 2.2 puolestani pohdin absoluuttisen synonymian käsitettä ja sitä onko absoluuttinen synonymia ylipäänsä mahdollista. Luvussa 2.3 avaan synonymian käsitettä vieraan kielen oppimisen näkökulmasta. Lopuksi luvussa 2.4 esitelen aiempia synonymiatutkimuksia fennistiikan alalta.

2.1 Tietynasteista samamerkityksisyyttä

Synonymia on yksi kielen paradigmaattisen merkityssuhteiden muodoista. Muita paradigmaattisia merkityssuhteita ovat muun muassa hyponymia ja antonymia. Lyhyesti määriteltynä synonymia tarkoittaa kahden tai useamman muodoltaan erilaisen lekseemin samamerkityksisyyttä. Lekseemien lisäksi synonyymeina voidaan pitää samamerkityksisiä lausekkeita ja jopa lauseita. Kielen yksikön pituudella ei siis ole merkitystä, kunhan kielen yksiköiden tilanteinen pragmaattinen merkityssisältö on sama. (Jantunen 2004: 53.) Synonymia kukoistaa erityisen voimakkaasti niin sanotuissa attraktiokeskuksissa. Attraktiokeskuksilla viitataan kulttuurille keskeisiin asioihin tai ilmiöihin, joihin liittyy voimakkaita tuntemuksia tai arvotuksia. Suomen kielessä attraktiokeskuksia ovat esimerkiksi työnteko ja alkoholinkäyttö. (Kangasniemi 1997: 43.)

Synonymian kuvaamiseen ei ole olemassa yhtä yhtenäistä käsitejärjestelmää, vaan eri tutkijat kuvaavat ilmiötä hieman eri käsittein ja eri tavoin. Synonymian yksinkertaisin ja ehkä tavallisin määrittelytapa on käsittää synonymia denotatiivisen merkityksen samuudeksi. Denotatiivisesta merkityksestä voidaan käyttää myös nimityksiä kognitiivinen ja konseptuaalinen merkitys. (Kuiiri 2000: 22.) Itse käytän tässä nimityksiä denotatiivinen merkitys ja denotaatio.

Denotatiivisella samamerkityksisyydellä tarkoitetaan sitä, että ilmaukset viittaavat samaan kielenulkoiseen tarkoitteeseen. Denotaatio merkitsee ilmauksen pääasiallista ja yleisesti hyväksyttyä merkitystä. Niinpä esimerkiksi sanat *vaimo* ja *eukko*, *aalto* ja *laine* sekä *ilta* ja *ehtoo* voidaan nähdä synonyymeina. (Kangasniemi 1997: 42.) Synonymian

määrittely denotatiivisen samamerkityksisyyden kautta ei ole mahdollinen kieliopillisten sanojen tapauksessa. Esimerkiksi sanoja *asti* ja *saakka* ei voida määritellä synonyymeiksi samanlaisen denotaation perusteella. Sanat *asti* ja *saakka* kun eivät viittaa mihinkään kielenulkoiseen tarkoitteeseen. Niiden synonyymisyys täytyykin määritellä toisella tavalla. (Ks. Päiviö 2007.)

Yhteiseen denotaatioon perustuva synonymian määritelmä ei ole ainoa tapa määritellä synonymiaa. Sanoja voidaan pitää synonyymisina myös silloin kun, synonyymisia sanoja vaihdetaan ilmausten kesken ja yhä niiden samanlaiset totuusehdot täyttyvät. Tällaisia synonyymeja kutsutaan propositionaalisiksi synonyymeiksi. Näin ollen esimerkiksi sanat *ruoka* ja *sapuska* ovat keskenään propositionaalisia synonyymeja ilmauksissa *Ruoka on valmista* ja *Sapuska on valmista*. Molemmissa ilmauksissa samanlainen totuusehto täyttyy eli syötävä ravinto on valmista. (Jantunen 2004: 54.) Propositionaalisetkin synonyymit voivat erota toisistaan. Vaikka samanlaiset totuusehdot täyttyvät, sanat voivat erota toisistaan muun muassa tyyliltään, rekisteriltään ja kielenkäyttäjän tunteja ilmaisevilta merkityksiltään. (Cruse 2000: 158.)

Synonyymeja, joilla on lauseissa keskenään erilaiset totuusehdot, nimitetään lähisynonyymeiksi eli plesionyymeiksi. Plesionymiaassa on kyse siitä, että sanat ovat merkityksiltään siinä määrin erilaisia, että kielenpuhujien käsitykset siitä, voidaanko niillä viitata samaan tarkoitteeseen, saattavat poiketa toisistaan. Lähisynonyymeille on tyypillistä tietynlainen vastakkaisuus eli samassa virkkeessä on mahdollista vahvistaa toinen sana ja samalla kieltää toinen sana. Kuiri (2000: 22) nimeää lähisynonyymeiksi sanat *joki* ja *puro*. Kuirin mukaan virtaavan veden maastosta löytänyt henkilö voi huutaa ”Hei, täällä on pieni joki”, ja toinen henkilö voi puolestaan kieltää lauseen toteamalla ”Eihän tuo ole joki, pelkkä puro vain.” Lähisynonymiaa eli plesionymiaa ei ole aivan helppoa määritellä taikka ymmärtää. (Mp.) Itse käytän tutkielmassani lähisynonyymien käsitettä hieman eri tavalla. En viittaa kyseisellä käsitteellä niinkään totuusehdoiltaan erilaisiin synonyymeihin vaan pikemminkin synonyymeihin, joiden välillä on joitakin eroavaisuuksia.

Denotaation samuus synonyymien välillä voi joskus olla vain osittaistakin. Esimerkiksi substantiivit *aalto* ja *laine* ovat denotaatioiltaan synonyymisia. Ilmaukset *meren aallot* ja *meren laineet* ovat molemmat käyttökelpoisia. Kuitenkin taiteesta puhuttaessa ainoas-

taan ilmaus *uusi aalto* on käypä. Myös fysiikassa käyttökelpoinen ilmaus on vain *aallonpituus*, ei *laineenpituus*. (Kangasniemi 1997: 42.)

Usein ilmaukset ovat samamerkityksisiä vain denotaatioiltaan ja eroavat toisistaan erilaisilta liitännäismerkityksiltään. Liitännäismerkitykset voidaan jakaa viiteen ryhmään: konnotatiivisiin merkityksiin eli miellelyhtymällisiin sivumerkityksiin, affektiivisiin merkityksiin eli tunnesävyihin, heijastusmerkityksiin, tyylisävyihin sekä kollokatiivisiin merkityksiin eli myötämerkityksiin. Konnotatiiviset merkitykset vaihtelevat kielenkäyttäjän mukaan. Joku kielenkäyttäjä saattaa liittää esimerkiksi sanaan *muija* naista vähäntelevän konnotaation, kun taas joku toinen kielenkäyttäjä voi mieltää *muijan* rentona ja tuttavallisena ilmauksena. Jokaisella kielenkäyttäjällä on omat subjektiiviset miellelyhtymänsä eri sanojen merkityksistä. (Leech 1981: 9–23; Kangasniemi 1997: 12–13; esimerkki oma.)

Joidenkin sanojen merkityksiin voi liittyä vahva affektiivinen merkitys eli tunnesävy. Valitsemalla synonyymien joukosta affektiivismerkityksisen eli vahvasti tunnelatautuneen sanan voi kielenkäyttäjä välittää omia asenteitaan tarkoitetta kohtaan. (Kangasniemi 1997: 13.) Mikäli kielenkäyttäjä esimerkiksi valitsee neutraalin *venäläisen* sijaan sanan *ryssä*, tulee hän samalla helposti välittäneeksi omia asenteitaan venäläisiä ihmisiä kohtaan. Sanojen merkitykset voivat saada myös heijastusmerkityksiä, mitkä tulevat usein kielen ulkopuolelta ja ovat ominaisia eritoten tabusanoille. Kielenkäyttäjä usein tunnistaa näitä heijastusmerkityksiä ja saattaa alkaa vältellä koko sanan käyttöä. Esimerkiksi sana *panna* on synonyymi sanalle *laittaa*. Sana *panna* on kuitenkin saanut kouluikäisten kielenkäytössä seksuaaliseen kanssakäymiseen viittaavan heijastusmerkityksen, minkä vuoksi he käyttävät mieluummin synonyymia *laittaa*. (Leech 1981: 16; Kangasniemi 1997: 14.)

Sanoihin liittyy myös erilaisia tyylisävyjä. Esimerkiksi lekseemeillä *ilta* ja *ehtoo* on samanlainen denotaatio, mutta ne eroavat toisistaan tyyliltään. (Kangasniemi 1997: 13.) *Ilta* on sanana neutraali, kun taas *ehtoo* on tyyliltään selvästi vanhahtava ja murteellinen. Myös esimerkiksi adverbit *ehkä* ja *kenties* eroavat toisistaan tyyllillisesti. *Ehkä* on tyyliltään neutraali ja *kenties* puolestaan vanhahtava ja runollinen. Synonyymit voivat erota toisistaan myös kollokatiivisilta merkityksiltään eli myötämerkityksiltään. Sanan merkitys voi siis muovautua sen mukaan, millaisia muita sanoja sen seurassa usein

esiintyy. Esimerkiksi adjektiivi *komea* kollokoi usein sanan *mies* kanssa. *Komeaa* käytetäänkin määrittämässä tavallisesti maskuliiniseksi mielletettäviä tarkoituksia. (Kangasniemi 1997: 14–15.) Kollokatiivisten myötämerkityksien lisäksi synonyymit voivat erota toisistaan kolligaateiltaan. Jantusen (2004: 60) mukaan esimerkiksi synonyymit *tärkeä* ja *keskeinen* eroavat toisistaan sanaluokkakolligaateiltaan. *Tärkeä*-sana saa vasemmanpuoleiseksi vieruskolligaatikseen adverbien huomattavasti useammin kuin *keskeinen*-sana.

Synonyymit voivat erota toisistaan myös semanttiselta preferenssiltään ja prosodialtaan. Jantusen mukaan esimerkiksi *oikein*-sanalla on vahva semanttinen preferenssi merkityspiirteeseen 'arvo'. Vastaavaa 'arvoon' liittyvää semanttista preferenssiä ei ole synonyymeilla *kovin* ja *hyvin*. (Jantunen 2004: 138–139.) Synonyymit *hyvin*, *kovin* ja *oikein* eroavat semanttiselta prosodialtaan puolestaan siten, että *hyvin*-sanalla ei ole selvää semanttista prosodiaa, *kovin*-sanalla on negatiivinen semanttinen prosodia ja *oikein*-sanalla puolestaan selvä positiivinen prosodia (mt: 147–148). Kielenulkoisen kontekstin ja kontekstuaalisten piirteiden lisäksi synonyymit voivat erota toisistaan myös morfologiselta ominaisuuksiltaan. Esimerkiksi adjektiiveilla *tärkeä* ja *keskeinen* on keskenään erilaiset morfologiset preferenssit: *tärkeä*-adjektiivia käytetään tyypillisesti partitiivimuotoisena ja *keskeinen*-adjektiivia nominatiivimuotoisena. (Jantunen 2001: 185.)

Kaiken edellä kertamani perusteella voidaan todeta, että synonyymit voivat erota toisistaan monin eri tavoin. Synonyymien välisten erojen nimeäminen ei ole aivan yksinkertaista, sillä erot muodostuvat usein monista eri piirteistä. Omassa tutkimuksessani lähtökohtana on juurikin se, että synonyymit *hirveä* ja *kauhea* eroavat toisistaan. Tutkimuksessani olen tarkastellut kyseisten sanojen keskinäisiä eroja niiden edustamien syntaktisten funktioiden ja merkitysten osalta.

2.2 Absoluuttinen synonymia

Synonymiaa määriteltäessä nousee lähes aina esille kysymys absoluuttisen synonymian olemassaolosta. Vaikka teoriassa absoluuttinen eli täydellinen synonymia on mahdollista, on se kuitenkin käytännössä hyvin harvinaista, ellei jopa mahdotonta. Myös monet tutkijat ovat tunnustaneet absoluuttisen synonymian mahdottomuuden. Absoluuttisia synonyymeja ovat sellaiset kielen yksiköt, joiden merkitykset ovat täysin samat kaikissa

konteksteissa. Jos on yksikin konteksti, jossa sanat eivät ole keskenään vaihdettavissa ilman merkityksen muuttumista, niin absoluuttinen synonymia ei täyty. (Cruse 1986: 265–271; 2000: 157–158.)

Absoluuttisen synonymian on sanottu olevan mahdotonta kahdesta syystä. Ensinnäkin jotta absoluuttinen synonymia olisi mahdollista, tulisi synonyymien välillä olla täysi vastaavuus denotatiivisessa merkityksessä, sivumerkityksissä, propositionaalisessa merkityksessä sekä esiintymäympäristöissä. Käytännössä tämänkaltainen kahden ilmauksen vastaavuus on mahdotonta. Denotatiivinen merkitys voi kyllä olla sama kahdella tai useammalla ilmaisulla, mutta eroja tulee esille yleensä ilmausten sivumerkityksissä ja esiintymäympäristöissä. Vastaava on tilanne propositionaalisilla synonyymeilla: vaikka totuusehdot olisivat samanlaiset, eroavat sanat toisistaan sivumerkityksiltään ja esiintymäympäristöiltään. (Jantunen 2004: 55.)

Toiseksi syyksi absoluuttisen synonymian mahdottomuudesta on esitetty kommunikation taloudellisuus. On epätodennäköistä, että kielessä olisi kaksi merkitykseltään ja käytöltään täysin samanlaista ilmausta. Mikäli tällaisia täysin samanlaisia ilmauksia syntyisi kieleen, toinen niistä kuolisi pois tai muuttuisi merkitykseltään toisenlaiseksi. (Cruse 1986: 270; Partington 1998: 31.) Vaikka absoluuttisen synonymian olemassaoloa pidetään mahdottomana, on absoluuttisen synonymian käsite kuitenkin tarpeellinen. Synonymia ilmiönä voidaan nimittäin nähdä jatkumona, jonka toisessa päässä on (mahdoton) absoluuttinen synonymia ja toisessa päässä kahden ilmauksen synonyymittömyys. Näiden kahden ääripään välillä on eriasteisia synonyymisuuden muotoja. (Lyons 1968: 447; Cruse 1986: 268.)

Synonyymiset ilmaukset eivät siis voi olla täydellisen synonyymisia. Tämän vuoksi synonyymisina pidetään sellaisia ilmauksia, joilla on samanlainen denotatiivinen tai propositionaalinen merkitys, mutta joiden suhde ei muodosta täydellistä keskinäistä vaihdettavuutta kaikissa mahdollisissa konteksteissa. (Mm. Carter 1998: 20.) Absoluuttisen synonymian mahdottomuutta ja synonyymisten ilmausten välisiä eroavaisuuksia on haluttu erikseen korostaa käsitteellä lähisynonyymi (Cruse 2000: 159–160). Koska kaikki synonyymit ovat väistämättä lähisynonyymeja, ei eron tekoa synonyymien ja lähisynonyymien välille tarvitse tehdä, ellei vastaavuuden synonyymien välistä eroavaisuutta haluta erityisesti korostaa (Jantunen 2004: 55). Omassa tutkielmassani olen pää-

tynyt käyttämään lähisynonyymien käsitettä, sillä tutkimukseni lähtökohtana on ollut tarkastella nimenomaan kahden synonyymien välisiä eroja.

2.3 Synonymia ja vieraan kielen oppiminen

Taito käyttää synonyymeja on yksi todiste toisen tai vieraan kielen osaamisesta, sillä vivahteikkaan synonyymien käytön katsotaan kuuluvan myös hyvään äidinkielen taitoon. Vieraan kielen puhujalle saatetaan kuitenkin asettaa tiukemmat normit kuin äidinkieliselle, eikä vieraskieliselle puhujalle sallita yhtä luovaa kielenkäyttöä kuin natiivipuhujalle. Vieraskielisen epätyypillistä ja yllättävää synonyymien valintaa saatetaan helposti pitää kielenvastaisena. (Vanhatalo 2005: 21.)

Toisen tai vieraan kielen opetuksessa synonymiaan suhtaudutaan usein ristiriitaisesti. Yhtäältä vivahteikasta synonymian käyttöä pidetään osoituksena hyvästä kielitaidosta. Toisaalta synonyymien merkitykset esitellään opiskelijoille yksinkertaistettuina, jotta opetus pysyisi selkeänä ja helposti ymmärrettävänä. (Vanhatalo 2005: 21.) Synonyymien opetuksessa tulisi panostaa myös synonyymien välisten erojen ja vivahteiden esille tuomiseen. Vanhatalon (2005: 21) mukaan, mikäli vieraan kielen puhujalla on yleinen ymmärrys sanaston moninaisuudesta, hänen on helpompi ymmärtää myös synonyymisten ilmausten välisiä vivahde-eroja.

Synonyymien oppiminen tapahtuu eri tavoin ensikieltä ja vierasta kieltä opeteltaessa. Ensikieltään opetteleva lapsi on oppinut sanojen käytön ja merkitykset luonnollisten kielenkäyttötilanteiden kautta. Lapsi opettelee kieltä usein nimeämällä konkreettisia tarkoituksia. Vieraan kielen sanojen oppimisprosessi on toisenlainen. Siinä uusi sana opitaan usein abstraktisti etsimällä uudelle vieraskieliselle sanalle vastine omasta ensikielestä. Vieraan kielen sanalla ei tällöin ole samanlaista tarkoitteeseen viittaavaa suhdetta kuin ensikielen sanalla, sillä maailman tarkoitteet on jo kielennetty ensikielille. Uudet vieraskieliset sanat luovat suhteen ensikielen sanastoon eivätkä maailmaan ja sen tarkoitteisiin. (Vanhatalo 2005: 21.)

Erityisesti abstrakteihin tarkoitteisiin viittaavien sanojen ja synonyymien oppiminen ja käyttö tuottaa hankaluuksia vieraan kielen oppijalle. Tällaisten sanojen merkitykset ja

jopa sanojen ympärillä olevat kokonaiset merkityskentät voivat jäädä kielenoppijalle hämäräksi. Kun tietyn tarkoitteen nimi on hukassa, päätyy kielenoppija käyttämään niin sanotun naapuritarkoitteen nimeä. Jotta vieraan kielen oppija oppisi tuntemaan ja käyttämään mahdollisimman täsmällisiä ilmauksia, tulisi hänen ensin tiedostaa sanojen merkityspiirteet omassa kielessään. (Vanhatalo 2005: 22.)

Natiivipuhuja valitsee puheeseensa sanat melko automaattisesti ja tiedostamatta. Vieraan kielen oppijalla puolestaan sanat voivat helposti sekoittua spontaanissa puheessa, mikä kertoo siitä, että mieli saattaa käsitellä kahta tai useampaakin vaihtoehtoista sanaa. Vieraan kielen oppijan mieleen saattaa puhuessa nousta useampia vaihtoehtoisia sanoja, joista osa sitten karsiutuu pois. Sanojen sekoittumista tapahtuu niin synonyymeissa kuin muissakin semanttisesti läheisissä sanoissa. (Aitchison 2003: 216–217; Vanhatalo 2005: 22.)

2.4 Aiemmat synonyymiatutkimukset

Fennistiikassa synonyymisten sanojen eroavaisuuksia on tutkittu monista eri näkökulmista. Synonyymeja on alkujaan tarkasteltu lähinnä kielenkäyttäjien jakamien käsitysten näkökulmasta, mutta korpuslingvistiikan kehittyttyä huomio on kohdistunut sanojen todelliseen käyttökontekstiin.

Jantunen (2004) on väitöstutkimuksessaan tarkastellut synonyymisten astemääritteiden *hyvin*, *kovin* ja *oikein* kollokationaalista ja kolligationaalista valintaa, morfologista preferenssiä sekä semanttista preferenssiä ja prosodiaa. Lisäksi hän on selvittänyt adjektiivien *tärkeä* ja *keskeinen* kollokaatteja ja kieliopillista ympäristöä (2001) sekä verbien *liikahtaa* ja *hievahtaa* morfologista valintaa ja semanttista prosodiaa (2009).

Päiviö (2007) on väitöstutkimuksessaan kartottanut synonyymisten adpositioiden *asti* ja *saakka* merkitystä, käyttöä ja kehitystä sekä asemaa kieliopissa. Arppe puolestaan on tutkinut verbejä *mieltiä* ja *pohtia* (2002) sekä vielä laajemmin väitöstutkimuksessaan verbejä *ajatella*, *pohtia*, *harkita* ja *mieltiä* (2008). Nurmisen (tekeillä) synonyymiatutkimus taas on toiminut suurimpana innoittajana omalle pro gradu -tutkimukselleni.

Nurminen on selvittänyt synonyymisten adjektiivien *hirveä* ja *kauhea* syntaktisia funktioita sekä merkityksiä natiivisuomen arkikeskusteluaineistossa.

3 HIRVEÄ JA KAUHEA ADJEKTIIVEINA JA LÄHISYNONYymeINA

Tässä luvussa tarkastelen *hirveää* ja *kauheaa* adjektiiveina ja lähisynonyymeina. Adjektiiveja voidaan luokitella monin eri tavoin. Luvussa 3.1 pohdin *hirveän* ja *kauhean* asettumista skalaaristen adjektiivien ja ääriadjektiivien luokkiin. Luvussa 3.2 tarkastelen *hirveää* ja *kauheaa* lähisynonyymeina ja esittelen niiden denotaatiot eli niiden perusmerkitykset, joiden osalta nämä kaksi sanaa ovat hyvin samankaltaiset. Tämän pääluvun lopuksi eli luvussa 3.3 tuon esille näkökulmaa synonymiasta jatkumona, jolle sijoittuu eriasteisesti ja eri tavoin synonyymisia sanoja. Pohdin myös, miten *hirveä* ja *kauhea* tälle jatkumolle sijoittuvat.

3.1 *Hirveä* ja *kauhea* skalaarisina ja ääriadjektiiveina

Adjektiiveja voidaan luokitella monin eri tavoin. *Hirveä* ja *kauhea* voidaan luokitella yhdistämättömiksi perusadjektiiveiksi, jotka komparoituvat (*hirveämpi*, *hirvein*; *kauheampi*, *kauhein*) ja niihin voidaan liittää astemääritteitä (esim. *aika hirveä*, *todella kauhea*). (Hakanen 1973: 17, 63, 249.) Tällaisia adjektiiveja voidaan nimittää asteikollisiksi eli *skalaarisiksi adjektiiveiksi*, sillä ne voivat asettua kuvitteelliselle asteikolle eli skaalalle. Se, kuinka hirveäksi *hirveä* ymmärretään, riippuu muun muassa siitä, miten kielenkäyttäjä itse käsittää *hirveä*-sanan merkityksen ja mikä on yleisesti hyväksytty *hirveä*-sanan merkitys. *Hirveä* ja *kauhea* ovat myös subjektiivisesti arvottavia, mikä tarkoittaa sitä, että sanomalla tarkoitetta *hirveäksi* tai *kauheaksi* puhuja tuo samalla esille omia henkilökohtaisia näkemyksiään ja mielipiteitään tarkoitteesta. (VISK § 605.)

Hirveä ja *kauhea* voidaan skalaaristen adjektiivien lisäksi nähdä myös *ääriadjektiiveina*. *Ääriadjektiiveilla* kuvataan ominaisuuksia, joita tarkoitteella joko on tai ei ole (VISK § 606). *Hirveän* ja *kauhean* merkitysten voidaan siis ymmärtää asettuvan kuvitteellisen skaalan ääripäähän, jolloin ne ilmaisevat hirveyden ja kauheuden maksimaalista astetta. Kuvitteellisen skaalan toiseen ääripäähän asettuisi puolestaan *hirveän* ja *kauhean* vastakohta eli jokin sana, joka ilmaisee tarkoitteen olevan ‘ei lainkaan hirveä tai kauhea’. (Ks. Paradis 1997: 52.) Skalaaristen ja ääriadjektiivien raja ei ole jyrkkä.

Monet adjektiivit, kuten juuri *hirveä* ja *kauhea*, voidaan nähdä sekä skalaarisina että ääriadjektiiveina. (VISK § 607.)

3.2 *Hirveän* ja *kauhean* denotatiiviset merkitykset

Tutkimukseni lähtökohtana on ajatus siitä, että *hirveä* ja *kauhea* ovat vain osittain samamerkityksisiä eli ne ovat niin kutsuttuja lähisynonyymeja. Pelkän intuition perusteella on hyvin vaikeaa luotettavasti sanoa, miltä osin *hirveä* ja *kauhea* ovat samamerkityksisiä ja miltä osin ne eroavat toisistaan. Luotettavan tiedon saamiseksi tarvitsemme todellista kielenkäyttöä tarkastelevaa tutkimusta.

Jonkinlainen kielitaitoon perustuva käsitys meillä kielenkäyttäjillä kuitenkin on siitä, millä tavoin *hirveä* ja *kauhea* ovat samamerkityksisiä. Meillä kielenkäyttäjillä on nimittäin yhteinen käsitys *hirveän* ja *kauhean* kielenulkoiseen maailmaan viittaavista perusmerkityksistä eli *denotaatioista* (käytössä myös nimitykset *denotatiivinen merkitys*, *kognitiivinen merkitys* ja *konseptuaalinen merkitys*) (Leech 1983: 9). Denotaatioon ei kuulu kielenkäyttäjien antamat subjektiiviset lisämerkitykset (Karlsson 2009: 235).

Seuraavaksi luon katsauksen *hirveän* ja *kauhean* denotaatioihin esittelemällä kyseisten sanojen määritelmät kahdessa eri sanakirjassa, Kielitoimiston sanakirjassa (KS) ja Suomen kielen sanakirjassa (SSM) maahanmuuttajille. Sanojen denotaatiot käyvät ilmi sanakirjoista, sillä sanakirjat pyrkivät kuvaamaan sitä, mikä kielessä on yleistä, vakiintunutta ja tyypillistä (KS 2019: Mikä on Kielitoimiston sanakirja?).

Kielitoimiston sanakirjan (2019) mukaan *hirveän* ja *kauhean* denotaatiot ovat hyvin samankaltaiset. *Hirveällä* ja *kauhealla* voidaan kuvata tarkoitteen laatua eli kertoa, millainen tarkoite on tai vahvistaa tarkoitteen intensiteettiä tai määrää. *Hirveän* ja *kauhean* ensisijaiset merkitykset viittaavat muun muassa kammottavaan ja kauhistuttavaan. Sanat ovat kuitenkin saaneet alkuperäisen merkityksensä lisäksi uudenlaisia merkityksiä. *Hirveällä* ja *kauhealla* voidaan täten viitata esimerkiksi tarkoitteen epämiellyttävyyteen, vastenmielisyyteen, rumuuteen tai tyyliittömyyteen. Näiden kuvailevien merkitystensä lisäksi *hirveä* ja *kauhea* voivat viitata tarkoitteen olevan intensiteetiltään valtava tai

suunnaton. Nämä kaksi jälkimmäistä käyttötapaa mielletään soveltuvaksi paremmin puhekieleen kuin kirjakieleen.

hirveä hirvittävä, kamala, kauhea.

1. pelottava, kammottava, kauhistuttava, kaamea, julma, hirmuinen.

Hirveä ase, myrkky. Hirveä onnettomuus. Kärsi hirveitä tuskia. Tuntuu hirveältä ajatella, että –. Sehän on hirveää! Voi hirveää t. hirveätä!

Substantiivina Kohta tapahtuu hirveitä.

2. **vars. ark.** erittäin epämiellyttävä, vastenmielinen, ruma, tyylitön, epämielinen.

Hirveä ihminen. Aivan hirveä puku. Hirveä haju.

3. **vars. ark.** valtava, suunnaton, tavaton, huikea, huima, hirmuinen, kauhea, miele-
tön, kamala.

Hirveä summa. Hirveä jano, melu. Hirveä sekamelska. Mennä hirveää kyytiä. Hirveän suuri, kallis. Hirveän mielelläni.

(KS 2019: s.v. *hirveä*.)

kauhea

1. kauhua herättävä, hirveä, hirvittävä, hirmuinen, kamala, kammottava, kaamea, karmea, kauhistuttava, pelottava.

Kauhea onnettomuus, rikos. Kuului kauhea kirkaisu. Kauhea tarina. Kauheinta oli epätietoisuus. Voi kauheaa!

Substantiivina Sinusta kerrotaan ihan kauheita.

2. vars. ark.

a. ruma, tyyliön, mauton, tylsä, kehno, vastenmielinen.

Kauhea hattu, esitys. Kauhean makuista ruokaa. Tuli töihin kauheassa kunnossa kohmelossa, sairaana tms. Olet ihan kauhea [= kamala, mahdoton, kelju tms.]/

b. valtava, tavaton, suunnaton, mahdoton, kova, hirveä, kamala.

Kauhea kiire, meteli. Kauhea nälkä. Kauhea myrsky. Kauhean kuuma. Kauhean mukavaa! Kauhean paljon väkeä.

(KS 2019: s.v. *kauhea*.)

Kaikille suomen kieltä opiskeleville suunnattu Suomen kielen sanakirja maahanmuuttajille (2010) määrittelee eritoten *hirveän* merkitykset huomattavasti suppeammin kuin Kielitoimiston sanakirja (2019). Tämän sanakirjan mukaan *hirveällä* ja *kauhealla* voidaan niin ikään kuvailla tarkoitteen laatua kuin vahvistaa sen intensiteettiä. *Hirveän* laatua kuvailevina synonyymeina esitetään ainoastaan sanat *kauhea* ja *ruma*. *Kauhealle* sen sijaan nimetään huomattavasti enemmän laatua kuvailevia synonyymeja: *pelottava, huono, kamala, hirveä, kaamea* ja *karmea*. *Kauhea* ei kuitenkaan saa *hirveän* tavoin synonyymikseen sanaa *ruma*. Kielitoimiston sanakirjassa *ruma* oli esitetty synonyymiksi niin *hirveälle* kuin *kauheallekin*. Kiinnostavaa on myös, että sekä Kielitoimiston sanakirjan että suomenoppijoille suunnatun sanakirjan mukaan *kauhean* merkityksiä ovat 'huono' ja 'kehno', kun taas *hirveä* ei sanakirjoissa tällaisia merkityksiä saa lainkaan.

hirveä

Kun asia on hirveä, se on kauhea tai ruma.

Tällä tiellä sattui viime vuonna hirveä kolari.

Näytän tässä kuvassa hirveältä.

Tuolla on hirveän (= todella) iso koira.

(SSM 2010: s.v. *hirveä*.)

kauhea

Kun jokin on kauhea, se on pelottava tai huono.

Näin eilen kauhean elokuvan.

Kokous oli aivan kauhea.

Minulla on kauhea (= kova) nälkä!

Myös kamala, hirveä, kaamea, karmea

(SSM 2010: s.v. *kauhea*.)

3.3 *Hirveä ja kauhea* synonymian jatkumolla

Synonymiaa on usein kuvattu jatkumona, jonka toisessa päässä ovat täysin samamerkityksiset sanat ja toisessa päässä sanat, jotka eivät täytä synonymian ehtoja. Täysin samamerkityksiset sanat ovat lähinnä hypoteettisia, sillä niiden olemassaolo on oikeastaan mahdotonta. Täydellinen synonymia nimittäin edellyttäisi samamerkityksisten sanojen täyttä vastaavuutta kaikissa mahdollisissa esiintymisympäristöissä ilman pienintäkään merkityksen muuttumista. (Cruse 2011: 142.) On selvää, etten pidä *hirveää* ja *kauheaa* täydellisinä synonyymeina, koska jo tutkimukseni lähtökohtanakin on näiden kahden sanan käytön ja merkitysten erojen tarkastelu. Sanat, mukaan lukien *hirveä* ja *kauhea*, herättävät kussakin kielenkäyttäjässä aina omanlaisiaan mielikuvia, minkä vuoksi ne eivät voi olla merkityksiltänsä täysin yhteneviä.

Jotkut lekseemit ovat siis keskenään samamerkityksisiä voimakkaammin ja jotkut taas heikommin kuin toiset. Crusen (2011: 143–144) mukaan täydellistä eli *absoluuttista synonymiaa* jatkumolla seuraa *propositionaalinen synonymia*. Propositionaalisilla synonyymeilla tarkoitetaan sellaisia samamerkityksisiä sanoja, jotka ovat keskenään vaihdettavissa ilman, että lauseen totuusehto muuttuu. Jantunen (2004: 54) nimeää propositionaalisiksi synonyymeiksi sanat *ruoka* ja *sapuska*. Ilmauksissa *Ruoka on valmista* ja *Sapuska on valmista*, sama totuusehto täyttyy. Molemmat merkitsevät syötäväksi tarkoitettua ravinnon olevan valmista. Oman kielellisen intuitioni mukaan myös *hirveä* ja *kauhea* ovat vaihdettavissa keskenään ilman totuusehdon muuttumista. Täten ne olisivat propositionaalisia synonyymeja. Propositionaalisessa synonymiassa totuusehto siis täyt-

tyy, mutta synonyymit saattavat erota toisistaan konnotaatioiltaan eli sanoihin liitetyiltä mielikuviltaan, tyyliltään tai käyttörekisteriltään (Cruse 2000: 158).

Pelkän kielellisen intuition perusteella on hyvin vaikeaa sanoa, eroavatko *hirveä* ja *kauhea* toisistaan konnotaatioiltaan eli ovatko ne niin kutsuttuja *konnotatiivisia puolisyronnyymeja* (ks. Larjavaara 2007: 139–140). Äkkiseltään ajateltuna konnotatiivisia merkityseroja lekseemien välillä ei olisi. Toisaalta mietittyäni, millaisia mielikuvia itse liitän sanoihin *hirveä* ja *kauhea*, huomaan pitäväni *hirveää* merkitykseltään voimakkaampana ilmaisuna kuin *kauheaa*. Omasta mielestäni esimerkiksi *hirveä elokuva* on kammottavampi ja kauhistuttavampi kuin *kauhea elokuva*. Itse saatan joissakin lausekonteksteissa liittää *kauheaan* myös merkityksen ’huono’, jota en liitä *hirveään* lainkaan niin helposti. Kun vertasin omia *hirveään* ja *kauheaan* liittämiäni konnotaatioita toisen natiivisuomen puhujan konnotaatioihin, hän kertoi mieltävänsä kyseiset sanat täysin päinvastaisesti kuin minä. Valitsemalla tietyn lähisyronnymin muiden vaihtoehtojen joukosta kielenkäyttäjä voi ilmentää omia asenteitaan ja tunnetilojaan tarkoitetta kohtaan (vrt. esim. sanat *venäläinen* ja *ryssä*). Esimerkiksi *hirveän* ja *kauhean* tapauksessa emme aina voi edes tietää, millaisia asenteita ja tunnetiloja kielenkäyttäjä näihin sanoihin liittää.

Kuten aiemmin totesin, denotaatioiltaan samamerkityksiset sanat voivat erota toisistaan myös tyylillisesti tai käyttörekisteriltään. Esimerkiksi sanojen *koira* ja *hauva* on helppo todeta eroavan toisistaan tyylinsä ja käyttörekisterinsä osalta. *Koira* on tyyliltään neutraali ja sitä voidaan käyttää virallisessa tekstikontekstissa. *Hauva* puolestaan on tyyliltään hellittelevä ja sopii käytettäväksi lastenkielessä. Oman kielellisen intuitioni mukaan sekä *hirveää* että *kauheaa* käytetään pääosin epävirallisissa tekstikonteksteissa. Täten *hirveä* ja *kauhea* olisivat tyylillisesti ja käyttörekisterinsä osalta synonyymisia. Arvelen kyseisten sanojen olevan liian voimakkaita ja subjektiivisia viralliseen kieleen. Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan aio selvittää *hirveän* ja *kauhean* käyttöä konnotaatioiden, tyylin tai käyttörekisterin näkökulmasta, joten arveluni jäävät vain arveluiksi.

Propositionaalisen synonyymian jatkoksi Cruse (2011: 144–145) nimeää *plesionymian* eli *lähisyronnyymian*. Lähisyronnyymipari tuottaa lauseet, joilla on keskenään erilaiset totuusehdot. Samassa virkkeessä on mahdollista myöntää lähisyronnyymiparin toinen jäsen ja kieltää toinen. Lähisyronnyymiparin jäsenien merkityksissä on keskenään jotakin yhteistä mutta myös jotakin toisistaan poikkeavaa. Jossain kontekstissa sanat toimi-

vat lähisynonyymeina ja jossain niiden merkitykset ovatkin vastakkaisia. Lisäksi kielenkäyttäjien käsitykset siitä, millaisiin kohteisiin sanoilla voidaan viitata, saattavat poiketa toisistaan. (Cruse 2000: 159–160.) Lähisynonymiaa voidaan havainnollistaa lähisynonyymiparilla *joki* ja *puro*. Henkilö löytää maastosta virtaavan veden ja huutaa *Hei, täällä on pieni joki!* Toinen henkilö kieltäen vastaa *Eihän tuo ole joki, pelkkä puro vain.* (Kuiiri 2000: 22.) Oman kielitajuni mukaan *hirveän* ja *kauhean* merkitykset eivät poikkea toisistaan niin merkittävästi, että niitä voitaisiin pitää Crusen (2011) esittämänä *ple-sionyymeina* eli tällaisina *lähisynonyymeina*.

Omassa tutkielmassani olen kuitenkin päättänyt käyttämään *hirveästä* ja *kauheasta* nimitystä *lähisynonyymi*. On syytä korostaa, etten viittaa käyttämälläni termillä kuitenkaan Crusen (2011) *lähisynonyymeihin*, vaan haluan tällä nimityksellä korostaa tutkimuskohteideni keskinäisiä käyttö- ja merkityseroja sekä sitä, etteivät sanat ole täydellisiä synonyymeja. Synonymian kuvaamiseen käytetty terminologia on hyvin kirjavaa, mikä tekee sen käytöstä hankalaa. On myös kovin vaikeaa tietää, mitä termiä synonyymisen sanan kuvaamiseen käyttäisi, jos tutkimustietoa kyseisen sanan käyttöominaisuuksista ei ole saatavilla.

Synonymian lievimpänä muotona jatkumolla voidaan Larjavaaran (2007: 141–142) mukaan nähdä *osittaissynonymia*, joka perustuu sanojen monimerkityksisyyteen. Osittaissynonymiaa voidaan havainnollistaa esimerkkiverbeillä *pitää* ja *tykkätä*. Lauseissa *Minä pidän sinusta* ja *Anni tykkää lukemisesta* kyseiset verbit ovat samamerkityksisiä. Sen sijaan lauseissa *Minä pidän sinulle ovea auki* ja *Minä tykkään, että koulussa on mukavaa* verbit eivät ole synonyymisia. Saman sanan merkitys voi vaihtua kontekstin mukaan. Oikeanlaisissa konteksteissa sanojen samanlaiset merkitykset aktivoituvat ja sanoista tulee synonyymisia. (Mt.: 142.) Myös *hirveän* ja *kauhean* kulloinkin saamaan merkitykseen vaikuttaa konteksti, jossa sanat esiintyvät. Merkityksen vaihtuminen kontekstin mukaan on kuitenkin huomattavasti hienovaraisempaa kuin edellä esittämässäni esimerkissä. Tämän vuoksi en pitäisi *hirveää* ja *kauheaa* osittaissynonyymeina.

Edellä olen esitellyt eriasteista synonymiaa sekä tapoja, joilla synonyymiset sanat voivat erota toisistaan. Synonyymiset sanat voivat siis erota toisistaan muun muassa konnotaatioiltaan, tyyliiltään, käyttörekisteriltään, totuusehdoiltaan ja joiltakin merkityksiltään. Näiden muuttujien lisäksi synonyymiparin jäsenten välillä voi ilmetä eroja sanojen al-

kuperässä, kollokationaalisissa ja kolligationaalisissa rajoituksissa sekä semanttisessa preferenssissä ja prosodiassa (ks. lisää esim. Jantunen 2004). Kuten voimme huomata, synonyymiparin jäsenten synonyymisyyttä voidaan tarkastella useista eri näkökulmista. Näin ollen on myös erittäin todennäköistä, että synonyymisina pidetyt sanat eroavat toisistaan jossain määrin ja jollain tavalla. Myös omassa tutkimuksessani lähdän liikkeelle oletuksesta, että *hirveän* ja *kauhean* käyttö ja merkitykset eroavat toisistaan. Ilman todelliseen kielenkäyttöön perehtymistä on kuitenkin vaikeaa sanoa, missä määrin ja millä tavoin ne toisistaan eroavat. Tässä tutkimuksessa otan selvää oppijansuomen *hirveän* ja *kauhean* eroista syntaktisten funktioiden sekä merkitysten osalta.

4 HIRVEÄN JA KAUCHEAN SYNTAKTISTA JA SEMANTTISTA TARKASTELUA NATIIVISUOMESSA

Tässä luvussa esittelen Nurmisen (tekeillä) tutkimustuloksia *hirveän* ja *kauhean* käytöstä ja merkityksistä natiivisuomen arkikeskusteluaineistossa. Olen muuttanut Nurmisen aineistoesiintymien lukumäärät prosenttiluvuiksi, jotta vertailu oman aineistoni esiintymiin olisi mahdollista. Nurmisen aineisto on peräisin Arkisyn-tietokannasta, joka on morfosyntaktisesti koodattu arkipuhekielen korpus. Nurmisen aineistossa *hirveällä* on kaikkiaan 226 ja *kauhealla* 210 esiintymää. Osa esiintymistä on adjektiiveja ja osa adjektiivikantaisia adverbeja. (Nurminen, tekeillä.)

Luvuissa 4.1 ja 4.2 esittelen kyseisten sanojen käyttöä ja merkityksiä substantiivin määritteinä sekä luon katsauksen substantiivimuuttujiin, joita *hirveä* ja *kauhea* natiivisuomessa määrittävät. Luvussa 4.3 esittelen *hirveän* ja *kauhean* käyttöä predikatiiveina natiivisuomessa. Lopuksi luvussa 4.4 määritän vielä lyhyesti, missä muissa lauseasemissa *hirveä* ja *kauhea* voivat esiintyä. Esitän *hirveän* ja *kauhean* erilaiset merkityskategoriat suuraakkosin. *Hirveän* ja *kauhean* määrittämien ja luonnehtimien entiteettien ryhmät sen sijaan esitän lihavoiduin pienaakkosin.

4.1 *Hirveä* ja *kauhea* substantiivin määritteinä natiivisuomessa

Adjektiivien, myös *hirveän* ja *kauhean*, keskeinen tehtävä lauseessa on toimia substantiivin määritteinä (esim. *hirveitä päiviä*, *kauheassa säässä*). Nurmisen natiivisuomen arkikeskusteluaineistossa *hirveän* kaikista esiintymistä 26 prosenttia on substantiivin määritteitä. *Kauhealla* vastaava osuus on 28 prosenttia. *Hirveä* ja *kauhea* ovat siis lähes yhtä yleisiä substantiivin määritteinä. Myös sijataivutukseltaan ne ovat tässä lauseasemassa yhteneväisiä, sillä selvästi tavallisin sija kummallakin on nominatiivi, jonkin verran esiintymiä on partitiivissa ja kaikki loput sijat ovat harvinaisia. Nurmisen natiivisuomen arkikeskusteluaineistossa substantiivin määritteinä *hirveä* ja *kauhea* sekä kuvailevat että vahvistavat tarkoitteen ominaisuuksia. (Nurminen, tekeillä.)

Kuvailevina määritteinä *hirveä* ja *kauhea* kertovat, millainen substantiivin ilmaisema entiteetti on. Kielenkäyttäjä voi esimerkiksi sanoa sodan olleen *kauhea*. *Kauhealla* hän viittaa todennäköisesti 'kammottavaan' ja 'kauhistuttavaan'. Sen sijaan vahvistavina määritteinä *hirveä* ja *kauhea* ilmaisevat tarkoitteen olevan voimakkaasti, selvästi tai huomattavassa määrin jonkinlainen. Kielenkäyttäjä voi esimerkiksi sanoa itsellään olevan *hirveä matkakuume*, millä hän viittaa voimakkaaseen matkakuumeeseen. (Nurminen, tekeillä.)

Natiivisuomen aineistossa sekä *hirveän* että *kauhean* vahvistava käyttö (61 %) on jossain määrin kuvailevaa käyttöä (39 %) yleisempää. *Hirveä* ja *kauhea* käyttäytyvät substantiivin määritteinä siis hyvin samankaltaisesti. Vahvistavina määritteinä *hirveä* ja *kauhea* ilmaisevat natiivisuomessa INTENSITEETTIIN liittyviä merkityksiä (ks. Dixon 1982; Pajunen 2000). Tällä tarkoitetaan sitä, että tarkoite on jollakin tavalla intensiivisyydessään, voimakkuudessaan (esim. *hirveä hinku*, *kauhea valitus*), määrässään (esim. *hirveä joukko*, *kauhea hinta*) tai kokonaisvaltaisuudessaan (esim. *kauheat lihakset*) merkittävä tai huomattava. (Nurminen, tekeillä; esimerkit omat.)

Natiivisuomessa kuvailevina määritteinä käytetyt *hirveä* ja *kauhea* ilmaisevat tavallisimmin ARVOON liittyviä merkityksiä, mutta ovat varsin tavallisia myös DIMENSIOON liittyvien merkitysten ilmaisijoina (ks. Dixon 1982; Pajunen 2000). ARVOLLA viitataan negatiiviseen arvioon tarkoitteesta. Nurmisen aineistossa *hirveällä* ja *kauhealla* arvioidaan tarkoitteita eri tavoin. ARVOON liittyviä merkityksiä ovat esimerkiksi 'huono' (esim. *hirveä keli*), 'epämiellyttävä' tai 'vastenmielinen' (esim. *hirveä olo*, *kauhea painajainen*) ja 'ruma' (esim. *hirveä tukka*). (Nurminen, tekeillä.)

DIMENSIOLLA puolestaan viitataan ajallispaiikallisiin ulottuvuuksiin eli esimerkiksi pituuteen, kokoon ja laajuuteen. Se, miten ulottuvuus kulloinkin ymmärretään, riippuu puheena olevasta tarkoitteesta. (Pajunen 2000: 63.) Puhuja saattaa suureen hallirakennukseen saapuessaan huudahtaa *Kauhea halli!* Tällä hän viitanee hallin leveyteen ja korkeuteen eli suureen kokoon eikä esimerkiksi hallirakennuksen rumuuteen. (Esimerkki oma.) *Hirveän* ja *kauhean* erot kuvailevina substantiivin määritteinä ovat hyvin pieniä, joten merkitystensä perusteella nämä adjektiivit osoittautuvat hyvin synonyymisiksi. (Nurminen, tekeillä.)

4.2 *Hirveän* ja *kauhean* substantiivimuuttajat natiivisuomessa

Nurminen (tekeillä) on jaotellut *hirveän* ja *kauhean* määrittämät substantiivit kategorioihin sen mukaan, mitä niiden entiteetit ilmaisevat. Jaottelu perustuu filosofi E. J. Lowen (1997, 2001) esitykseen entiteettien kategorioista. Tästä esityksestä Nurminen on muokannut omia tutkimustarpeitaan palvelevan mallin. Jotta oppijansuomen esiintymien vertaileminen natiivisuomeen on mahdollista, olen päättänyt käyttää tätä Nurmisen muokkaamaa mallia.

Nurmisen natiivisuomen aineistossa selvä enemmistö *hirveän* ja *kauhean* määrittämistä substantiiveista merkitsevät **mentaalista ominaisuutta tai olotilaa** (esim. *matkakuume*). Muita tavallisia *hirveän* ja *kauhean* määrittämiä substantiiveja ovat **tapahtumaa tai tekoa** (esim. *esitys, huolehtiminen*), **fyysistä aistimusta** (esim. *nälkä, olo*) sekä **esinettä tai asiaa** (esim. *kuva, kiviäitä*) ilmaisevat substantiivit. **Mentaalista ominaisuutta tai olotilaa, tapahtumaa tai tekoa** sekä **fyysistä aistimusta** ilmaisevien substantiivien yhteydessä esiintyvät *hirveä* ja *kauhea* ilmaisevat joko INTENSITEETTIÄ tai ARVOA. **Esinettä tai asiaa** ilmaisevien substantiivien yhteydessä *hirveä* ja *kauhea* ilmaisevat joko ARVOA tai DIMENSIOTA. *Hirveä* ja *kauhea* määrittävät natiivisuomessa vain harvoin substantiiveja, jotka viittaavat **kollektiiviin, luonnonilmiöön, ajanjaksoon, fyysiseen ominaisuuteen tai olotilaan**. (Nurminen, tekeillä.)

4.3 *Hirveä* ja *kauhea* predikatiiveina natiivisuomessa

Toinen *hirveän* ja *kauhean* keskeinen tehtävä lauseessa on toimia predikatiiveina (Alho – Kauppinen 2009: 55). Predikatiivi on lauseenjäsen, joka täydentää lauseessa yleisimmin verbejä *olla* ja *tulla*. Sen tehtävänä on luonnehtia lauseen subjektia eli kertoa, millainen subjektin edustama tarkoite on. Esimerkiksi lauseessa *Päiväni oli kauhea* predikatiivina toimiva *kauhea* luonnehtii kielenkäyttäjän päivää. Joskus predikatiivilauseessa ei kuitenkaan ole subjektia lainkaan. Tällöin predikatiivi voi luonnehtia esimerkiksi tilaa tai tunnelmaa (esim. *Täällä on hirveää*). (VISK, määritelmät; esimerkit omat.)

Nurmisen natiivisuomen aineistossa kaikista *hirveän* esiintymistä predikatiiviesiintymiä on 10 prosenttia ja *kauhean* esiintymistä myös 10 prosenttia. Natiivisuomen aineistossa predikatiivina toimiva *hirveä* esiintyy lähes yhtä usein nominatiivi- ja partitiivimuotoisena. Predikatiivina käytetty *kauhea* sen sijaan on selvästi tavallisempi partitiivissa kuin nominatiivissa. Sijataivutus on keskeinen predikatiivista *hirveää* ja *kauheaa* erottava seikka. Sijamuoto valikoituu sen mukaan, millainen on *hirveän* ja *kauhean* luonnehtima entiteetti. (Nurminen, tekeillä.) Mikäli entiteetti on yksiköllinen ja jaoton, on predikatiivi yleensä nominatiivimuotoinen. Jos taas entiteetti on monikollinen (ei kuitenkaan monikkosana tai parisana) ja jaollinen, predikatiivi on partitiivimuotoinen. (VISK § 946.)

Nurmisen natiivisuomen tutkimustulokset osoittavat, että predikatiivina toimiva *kauhea* luonnehtii lähes yksinomaan **asiaintiloja**. **Asiaintilaa** voidaan kuvata esimerkiksi seuraavalla lauseella: *Se on kauheaa, kun aamulla joutuu heräämään aikaisin* (esimerkki oma). **Asiaintiloja** luonnehtiva adjektiivi esiintyy yleensä partitiivimuotoisena, mikä selittääkin *kauhean* partitiivimuotojen yleisyyden natiivisuomessa. Predikatiivina toimiva *hirveä* sen sijaan luonnehtii tasaisesti erityyppisiä entiteettejä. Se luonnehtii muiden muassa **esineitä tai asioita, fyysisiä ja mentaalisia ominaisuuksia ja olotiloja, tapahtumia tai tekoja** sekä **asiaintiloja**. Natiivisuomessa predikatiiveina toimivat *hirveä* ja *kauhea* ilmaisevat kumpikin ARVOON liittyviä merkityksiä. (Nurminen, tekeillä.)

4.4 *Hirveän* ja *kauhean* muut syntaktiset funktiot

Sen lisäksi, että *hirveä* ja *kauhea* toimivat substantiivin määritteinä ja predikatiiveina, niillä on myös muita tehtäviä. *Hirveä* ja *kauhea* voivat määrittää myös muita adjektiiveja (esim. *hirveän kuuma*) sekä adverbeja (esim. *kauhean paljon*). Tällöin *hirveä* ja *kauhea* eivät oikeastaan olekaan enää adjektiiveja vaan adjektiiviadverbeja. Adverbit *hirveän* ja *kauhean* eivät enää kanna 'hirveän' ja 'kauhean' alkuperäistä merkitystä, vaan ne kuvaavat pääsanansa astetta, vahvuutta tai määrää eli intensiteettiä (Orpana 1988: 168–169). Tällaisia adverbeja kutsutaankin *intensiteettiadverbeiksi*.

Hirveä ja *kauhea* voivat esiintyä lauseessa myös *kvanttoriadverbeina*. Tällöin ne saavat päätteen *-sti*. Kvanttoriadverbit *hirveästi* ja *kauheasti* vahvistavat lauseen verbin kuvaaman tekemisen määrää tai intensiteettiä (esim. *väsyttää hirveästi, pelästyin kauheasti*). (VISK § 657.) Nurmisen (tekeillä) natiivisuomen aineistossa *hirveän* kaikista esiintymistä 58 prosenttia on adverbeja. *Kauhealla* vastaava osuus on 39 prosenttia eli jonkin verran pienempi. *Hirveän* ja *kauhean* adverbiesiintymistä natiivisuomessa on tekeillä tieteellinen julkaisu, johon saanemme tutustua lähitulevaisuudessa (Nurminen & Toropainen, tekeillä).

Näiden tehtävien lisäksi *hirveä* ja *kauhea* voivat toimia lauseessa partitiivisubjekteina (esim. *Pian tapahtuu hirveitä*) ja -objekteina (esim. *Kuulin kauheita*). Tällaisessa lauseasemassa adjektiivi esiintyy substantiiville tyypillisellä tavalla, mikä tekee adjektiivien ja substantiivien välisestä rajanvedosta hankalaa. Lisäksi *hirveä* ja *kauhea* voivat toimia lauseessa predikatiiviadverbiaaleina (esim. *Pidän sitä hirveänä; Sää muuttui kauheaksi*) ja tavan adverbeina (esim. *Hän pukeutuu aina kauheasti*). Nurmisen natiivisuomen aineistossa *hirveä* ja *kauhea* esiintyvät myös syntaktisesti itsenäisinä lausekkeina (esim. *Hirveää!*). *Hirveällä* tällaisia esiintymiä kaikista esiintymistä on 4 prosenttia. *Kauhealla* esiintymiä on selvästi enemmän, sillä sen vastaava osuus on 20 prosenttia. (Nurminen, tekeillä.)

5 HIRVEÄN JA KAUHEAN KÄYTTÖ JA MERKITYKSET OPPIJANSUOMESSA

Tässä luvussa tarkastelen, millaisissa syntaktisissa funktioissa *hirveä* ja *kauhea* oppijansuomen aineistossani esiintyvät ja millaisia merkityksiä ne saavat. *Hirveän* esiintymiä on aineistossani kaikkiaan 149 ja *kauhean* 88. *Hirveä* on siis oppijansuomen aineistossani selvästi *kauheaa* tavallisempi. Adjektiiveina *hirveää* ja *kauheaa* käytetään tavallissimmin substantiivin määritteinä sekä predikatiiveina. *Hirveää* ja *kauheaa* substantiivin määritteinä tarkastelen luvussa 5.1. Luvussa 5.2 puolestani selvitän, millaisia substantiivimuuttujia kyseiset adjektiivit oppijansuomessa määrittävät. *Hirveän* ja *kauhean* esiintymiä predikatiiveina tarkastelen luvussa 5.3.

Hirveän ja *kauhean* adjektiivisen tarkastelun jälkeen luon katsauksen näiden sanojen esiintymiin intensiteetti- ja kvanttoriadverbeina luvuissa 5.4 ja 5.5. Esitän oppijansuomen aineistostani esimerkkilauseita, joihin viitataan tekstin joukossa sulkeisiin merkitsemälläni juoksevilla numeroinnilla.

TAULUKKO 1. *Hirveän* ja *kauhean* lauseasemat sekä niiden prosenttiosuudet ja lukumäärät.

Lauseasema	<i>hirveä</i>	<i>kauhea</i>
Substantiivin määrite	20 % (29)	31 % (27)
Predikatiivi	15 % (22)	22 % (19)
Intensiteettiadverbi	46 % (68)	18 % (16)
Kvanttoriadverbi	17 % (26)	15 % (13)
Predikatiiviadverbiaali	1 % (2)	3 % (3)
Tavan adverbi	1 % (2)	3 % (3)
Partitiivisubjekti	0 % (0)	3 % (3)
Partitiiviobjekti	0 % (0)	2 % (2)
Syntaktisesti itsenäinen lauseke	0 % (0)	2 % (2)
Yhteensä	100 % (149)	≈ 100 % (88)

Kuten taulukko 1 osoittaa, edellä mainitsemieni käyttötapojen lisäksi *hirveällä* ja *kauhealla* on aineistossani joitakin harvalukuisia esiintymiä myös muissa lauseasemissa.

Seuraavaksi esitän esimerkkilauseita tällaisista harvalukuisista esiintymistä. Olen sel-
vyyden vuoksi lihavoinut esimerkkilauseista *hirveän* ja *kauhean* esiintymät. *Hirveä* ja
kauhea esiintyvät siis myös predikatiiviadverbiaaleina (esim. *Kertoja sanoo junalla*
*matkustamista **hirveäksi***) ja tavan adverbeina (esim. *Ja se on **kauheasti***). *Kauhea* esiin-
tyy lisäksi partitiivisubjekteina (esim. *Kuitenkin jo ensimmäisellä illalla tapahtuu jota-*
*kin **kauheaa**, villi susi tappaa Susin*), partitiiviobjekteina (esim. *Minusta kaikki sodassa*
*oltiin hulluja ja tehtiin paljon paha ja **kauheaa***) ja syntaktisesti itsenäisinä lausekkeina
(*Kuinka **kauheaa!***). Olen sisällyttänyt myös nämä harvalukuiset esiintymät laskennalli-
sesti aineistooni ja taulukkoon 1, vaikken niitä harvalukuisuutensa vuoksi voikaan tä-
män enempää tutkielmassani tarkastella.

5.1 *Hirveä* ja *kauhea* substantiivin määritteinä oppijansuomessa

Yksi adjektiivien keskeisimpiä tehtäviä lauseessa on määrittää substantiivia. *Hirveän*
kaikista esiintymistä 20 prosenttia on substantiivin määritteitä. *Kauhealla* vastaava
osuus on korkeampi, sillä substantiivin määritteitä on 31 prosenttia kaikista esiintymis-
tä. Tässä luvussa tarkastelen, millaisia merkityksiä *hirveä* ja *kauhea* substantiivin mää-
ritteinä ilmaisevat. Olen lihavoinut esimerkkilauseista *hirveän* ja *kauhean* lisäksi subs-
tantiivin, jota ne kulloinkin määrittävät. *Hirveän* ja *kauhean* merkitys kun määrittyy
paljolti sen mukaan, mikä on substantiivin ilmaisema tarkoite. *Hirveän* ja *kauhean* eri-
laiset merkityskategoriat sen sijaan esitän seuraavaksi.

Hirveää ja *kauheaa* käytetään aineistossani sekä kuvailevina että vahvistavina
substantiivin määritteinä. Kuvailevina määritteinä *hirveä* ja *kauhea* kuvailevat
tarkoitetta laadullisesti eli kertovat, millainen se on. Oppijansuomen aineistossani
kielenkäyttäjät kuvailee sodan olevan *hirveä* (1). *Hirveällä* hän viitannee
'kammottavaan' ja 'kauhistuttavaan'.

1) Silloin se ole **hirveä** **sota**, joka loppuu täällä Zakopanem lähellä.

Vahvistavina määritteinä *hirveä* ja *kauhea* puolestaan vahvistavat tarkoitetta
määrällisesti eli kertovat tarkoitteen olevan voimakkaasti tai selvästi jonkinlainen. Näin

käytettynä *hirveän* ja *kauhean* alkuperäinen ‘kammottavaan’ ja ‘kauhistuttavaan’ viittaava merkitys on haalistunut ja merkitys on lähinnä funktionaalinen eli kieliopillinen (Orpana 1988: 168–169). Oppijansuomen aineistossani kielenkäyttäjät kertoo tuulen olleen kauhea (2). *Kauhealla* hän vahvistaa substantiivin ilmaisemaa tarkoitetta määrällisesti. Täten *kauhea tuuli* merkitsee voimakasta tuulta.

2) Ulkona oli **kauhea tuuli** ja satoi lunta, huono ilma.

Oman kielitajuni mukaan *hirveän* ja *kauhean* käyttö substantiivin vahvistavana määritteenä on lähinnä puhekielenomaista kielenkäyttöä. Oppijansuomen aineistoni perustuu suomenoppijoiden kirjallisiin tuotoksiin, joten oletin *hirveän* ja *kauhean* käytön vahvistavana määritteenä olevan vähäistä. Ennakko-oletukseni *hirveän* osalta osoittautui kuitenkin vääräksi. Kuten taulukosta 2 voimme havaita, *hirveää* käytetään oppijansuomessa selvästi enemmän vahvistavana (59 %) kuin kuvailevana (41 %) määritteenä. Myös Nurmisen (tekeillä) puhutussa natiivisuomen aineistossa *hirveällä* vahvistetaan useammin kuin kuvaillaan.

TAULUKKO 2. *Hirveän* ja *kauhean* merkitykset substantiivin määritteinä prosenttiosuuksina ja lukumäärinä.

Merkitysalue	<i>Hirveä</i>	<i>Kauhea</i>
ARVO (kuvaileva)	41 % (12)	74 % (20)
DIMENSIO (kuvaileva)	0 % (0)	4 % (1)
INTENSITEETTI (vahvistava)	59 % (17)	22 % (6)
Yhteensä	100 % (29)	100 % (27)

Vahvistavana määritteenä käytetty *hirveä* ilmaisee oppijansuomessa yksinomaan INTENSITEETTIIN liittyviä merkityksiä. Selvästi yleisin intensiteettiin liittyvä merkitys aineistossani on ‘voimakas’. Aineistossani kielenkäyttäjät puhuvat esimerkiksi *hirveästä nuhasta* ja *hirveästä päänsärystä* (3–4). Kielitajuni mukaan *hirveällä* viitataan esimerkkien kaltaisissa yhteyksissä juurikin tarkoitteen INTENSITEETTIIN eikä laatuun.

- 3) Minulla oli **hirveä nuha** ja kurkku oli kipeä.
- 4) Kello viisi aamulla Jutta herää **hirveän päänsärkyn** kanssa.

Sen lisäksi, että *hirveällä* viitataan vahvistavana määritteenä ‘voimakkaaseen’, sillä viitataan tarkoitteen ‘valtavuuteen’ ja ‘huomattavuuteen’. Aineistossani kielenkäyttäjä kertoo esimerkiksi *hirveästä sekamelskasta* ja *melusta*, millä hän viittaa sekamelskan ja melun olleen tavallista valtavammat ja huomattavammat (5). *Hirveällä kiireellä* kielenkäyttäjä viittaa kiireeseen, joka niin ikään on valtava ja huomattava (6).

- 5) Heinäkuun alkupuolella meihin tulivat Saksasta minun siskoni ja hänen perheensä, siis kotona oli **hirveä sekamelska** ja **melu**.
- 6) Anteeksi, että en kirjoittanut aikaisemmin, mutta minulla on **hirveä kiire** täällä.

Kauhea on oppijansuomessa vahvistavana määritteenä selvästi harvinaisempi (22 %) kuin kuvailevana (78 %) määritteenä. Tässä kohden oppijansuomen *kauhea* eroaa natiivisuomen *kauheasta*, sillä Nurmisen (tekeillä) natiivisuomen aineistossa *kauhea* on vahvistavana määritteenä kuvailevaa tavallisempi. Vahvistavana määritteenä käytetyn *kauhean* merkitys asettuu yksinomaan INTENSITEETIN alueelle. Tavallisimmin *kauhea* – aivan kuten *hirveäkin* – viittaa merkitykseen ‘voimakas’ (7–8) mutta jonkin verran myös merkityksiin ‘valtava’ ja ‘huomattava’ (9).

- 7) Ko me tulimme esille Longyearbyenhin, meillä oli **kauhea nälkä**.
- 8) En mennyt luennossa koska minulla on **kauhea flunssa**.
- 9) Kautta niin paljon **kauhean määrän** voimme tietää, että tupakointi lyhentää elinikää.

Aineistossani kaikki kuvailevana määritteenä käytetyt *hirveä*-sanat viittaavat tarkoitteen negatiiviseen ARVOON. Aineistossani kielenkäyttäjä esimerkiksi viittaa *hirveällä rikoksella* ‘kammottavaan’ ja ‘kauhistuttavaan’ rikokseen (10). Tässä merkityksessä *hirveää* on käytetty aineistossani selvästi eniten. Yllättävää on, ettei *hirveällä* ole

natiivisuomen aineistossa lainkaan ‘kammottavaan’ ja ‘kauhistuttavaan’ viittaavia esiintymiä.

Aina ei ole selvää, mitä kielenkäyttäjä *hirveällä* tarkoittaa. Esimerkissä 11 kielenkäyttäjä todennäköisesti viittaa *hirveällä äänellä* ‘kammottavaan’ ja ‘kauhistuttavaan’ ääneen. On kuitenkin mahdollista, että hän tarkoittaa äänen olevan ennemminkin ‘epämiellyttävä’ ja ‘vastenmielinen’. Jotta tulkinta *hirveän* merkityksestä olisi mahdollisimman luotettava, tulisi siinä ottaa huomioon lauseke-esiintymää tai jopa virkettä laajempi käyttökonteksti. Omassa tutkimuksessani olen joutunut tyytymään virkkeisiin, sillä virkettä laajempaa käyttökontekstia ei ole ollut mahdollista tarkastella. Rajatapauksissa olen kuitenkin luottanut omaan kielelliseen intuitioon ja tarvittaessa testannut intuitioini paikkansapitävyyttä vertaamalla tulkintaani muiden natiivipuhujien tulkintoihin.

10) Hän käski Popielin auttaa, koska mies istui yllättyneenä sanomatta mitään – hän ei voinut uskoa heidän tekevän niin **hirveä rikos**.

11) Jostain kuului **hirveä ääni**.

‘Kammottavan’ ja ‘kauhistuttavan’ lisäksi *hirveä* viittaa aineistossani vähäisessä määrin myös ‘epämiellyttävään’ ja ‘vastenmieliseen’. Aineistossani kielenkäyttäjät esimerkiksi kertoo eläkeläisen olevan sitä mieltä, että kokin ammatti on epämiellyttävä tai vastenmielinen, eikä hän välitä laittaa ruokaa muille yhtä usein kuin ammatissa toimiessaan (12). Toinen kielenkäyttäjätoteaa sairaalaan jäämisen olevan *hirveä asia* (13). Kielitajuuni perustuvan tulkintani mukaan nämä kielenkäyttäjät viittavat *hirveällä* nimenomaan ‘epämiellyttävään’ ja ‘vastenmieliseen’. *Hirveä* viittaa aineistossani marginaalisesti myös merkitykseen ‘huono’ (14–15), jolloin määritettävät substantiivit viittaavat yksinomaan luonnonilmiöihin.

12) Nyt on hän eläkeläinen, sanoo, että kokki on **hirveä ammatti** ja laittaa paisteja vain jouluna sukulaisille ja kotona isoisälle.

13) Minusta jääminen sairaalassa on hyvin **hirveä asia**.

14) Severodvinskissa on aina **hirveä ilma** [hymiö =()].

15) Itä-Suomi Itä-Suomessa on **hirveä sää**.

Oppijansuomessa *hirveää* käytetään substantiivin määritteenä siis sekä kuvailevana että vahvistavana määritteenä mutta vahvistavana määritteenä useammin kuin kuvailevana. *Kauhea* sen sijaan on huomattavasti yleisempi kuvailevana (78 %) kuin vahvistavana (22 %) määritteenä. Natiivisuomessa substantiivin määritteenä toimivat *hirveä* ja *kauhea* eivät eroa toisistaan näin merkittävästi, vaan niiden käyttö kuvailevina ja vahvistavina määritteinä on lähes synonyymista (Nurminen, tekeillä).

Kuvailevana määritteenä toimiva *kauhea* saa oppijansuomessa tavallisimmin merkitykset ‘kammottava’ ja ‘kauhistuttava’, sillä yli puolet kuvailevista *kauhea*-määritteistä edustaa näitä merkityksiä. Aineistossani kielenkäyttäjät esimerkiksi kertoo onnettomuuden olleen *kauhea*, millä hän viittaa ‘kammottavaan’ ja ‘kauhistuttavaan’ (16). Toisessa aineistoesimerkissäni kielenkäyttäjät kertoo tytön nähneen *kauheaa unta*, jossa *kauhealla* viitataan niin ikään ‘kammottavaan’ ja ‘kauhistuttavaan’ (17). *Kauhean* merkitys ‘kammottavana’ ja ‘kauhistuttavana’ asettuu ARVON semanttiselle alueelle. Kuten taulukko 2 osoittaa, 74 prosenttia eli valtaosa substantiivin määritteenä toimivan *kauhean* merkityksistä liittyvätkin juuri ARVOON.

16) **Kauhea onnettomuus** tapahtui 4. huhtikuuta 2008 kello yksi yöllä moottoriteillä kaupungin XY lähellä.

17) Tyttö säikähtää niin paljon, että äkkiä hän herätti olohuoneessa ja huolimasi lopuksi, että se kaikki on todella vain **kauhea uni**.

Muita *kauhean* saamia ARVOON liittyviä merkityksiä ovat ‘epämiellyttävä’ ja ‘vastenmielinen’ (18–19) sekä ‘huono’ (20). *Kauhea* saa kuvailevana substantiivin määritteenä merkityksen ‘huono’ vain harvoin. Myös DIMENSIOON liittyvän merkityksen *kauhea* saa vain yhden esiintymän verran (21). Voidaan siis olettaa, ettei *kauhean* eikä *hirveänkään* käyttö DIMENSIOON viittaavassa merkityksessä ole suomenoppijoille kovinkaan tuttua. Natiivisuomessa *hirveä* saa DIMENSIOON liittyvän merkityksen 17 prosentissa kaikista substantiivin määritteinä toimivista *hirveän* esiintymistä ja *kauhea* puolestaan 14 prosentissa.

18) Ruoka on siellä **kauheaa mössöä!**

19) Ja vatsassani olisi tällainen **kauhea**, kihelmöivä **tunne**, kuin meneisin vuoristoradalla alaspäin.

20) Pyöräilin sinne ja voin kertoa että oli **kauhea keli!**

21) Ja oli sitä paitsi **kauhea nuoskalumi...!**

5.2 *Hirveän ja kauhean* substantiivimuuttajat oppijansuomessa

Tässä luvussa tarkastelen lyhyesti, millaisia substantiivimuuttajia *hirveä* ja *kauhea* aineistossani saavat. Aineistoni on pieni, eikä havaintoni substantiivimuuttajien osalta ole täten yleistettävissä. Haluan kuitenkin luoda jonkinlaisen suuntaa-antavan katsauksen siihen, millaisia substantiivimuuttajia *hirveä* ja *kauhea* omassa aineistossani määrittävät. Nurmisen (tekeillä) tavoin tarkastelen *hirveän* ja *kauhean* saamia substantiivimuuttajia filosofi E. J. Lowen (1997, 2001) entiteettien jaottelua hyödyntäen. *Hirveän* ja *kauhean* määrittämien ja luonnehtimien entiteettien ryhmät esitän lihavoiduin pienaakkosin.

TAULUKKO 3. *Hirveän* ja *kauhean* määrittämien substantiivimuuttajien tyypit sekä niiden prosenttiosuudet ja lukumäärät.

Substantiivimuuttaja	<i>Hirveä</i>	<i>Kauhea</i>
Fyysinen ominaisuus tai olotila	41 % (12)	11 % (3)
Esine tai asia	35 % (10)	52 % (14)
Tapahtuma tai teko	10 % (3)	19 % (5)
Luonnonilmiö	10 % (3)	11 % (3)
Fyysinen aistimus	4 % (1)	4 % (1)
Mentaalinen ominaisuus tai olotila	0 % (0)	4 % (1)
Yhteensä	100 % (29)	≈ 100 % (27)

Kuten taulukosta 3 voimme huomata, *hirveän* kanssa esiintyvistä substantiiveista 41 prosenttia eli valtaosa viittaa **fyysiseen ominaisuuteen tai olotilaan**. Nurmisen natiivisuomen aineistossa *hirveä* määrittää fyysistä ominaisuutta tai olotilaa edustavia

substantiiveja ani harvoin. Kuvatunlaisia substantiiveja ovat aineistossani esimerkiksi seuraavat: *nälkä, nuha, käheys, korkeanpaikankammo, päänsärky, mahakipu* ja *pahoinvointi*. *Hirveä* esiintyy vastaavien sanojen kanssa yksinomaan vahvistavana määritteenä. Oppijansuomen aineistossani *kauhea* määrittää **fyysiseen ominaisuuteen tai olotilaan** viittaavia substantiiveja vain marginaalisesti. Mikäli **fyysiseen ominaisuuteen tai olotilaan** viittaavia substantiiveja ei oteta huomioon, *hirveä* ja *kauhea* ovat melko synonyymisia määrittämiensä substantiivien suhteen.

Hirveä ja *kauhea* määrittävät tavallisesti myös **esineeseen tai asiaan** viittaavia substantiiveja. *Hirveällä* tällaisia esiintymiä kaikista *hirveän* ja substantiivin lausekkeista on 35 prosenttia. *Kauhealla* vastaava osuus on jopa 52 prosenttia. Myös Nurmisen aineistossa *hirveä* ja *kauhea* ovat melko tavallisia **esineeseen tai asiaan** viittaavien substantiivien määritteinä. **Esineeseen tai asiaan** viittaavia substantiiveja aineistossani ovat esimerkiksi *viesti, ammatti, siivouskiire, asia, uni, juttu, salaliitto* ja *mössö*. **Esinettä tai asiaa** määrittävistä *hirveän* esiintymistä selvästi yli puolet on kuvailevia ja vastaavasti alle puolet vahvistavia määritteitä. *Kauhea* määrittää **esineeseen tai asiaan** viittaavia substantiiveja pääosin laadullisesti.

Natiivisuomen aineistossa molemmat, *hirveä* ja *kauhea*, määrittävät tavallisimmin substantiiveja, jotka ilmaisevat **mentaalisia ominaisuuksia tai olotiloja** sekä **tapahtumia ja tekoja**. Oppijansuomen aineistossani *hirveä* ja *kauhea* eivät määritä **mentaalisiin ominaisuuksiin tai olotiloihin** viittaavia substantiiveja lähes lainkaan. Myös **tapahtumiin tai tekoihin** viittaavia substantiiveja etenkin *hirveä* määrittää oppijansuomessa vain harvoin. Natiivisuomen aineistossa *hirveä* ja *kauhea* ovat melko tavallisia myös **fyysiseen aistimukseen** viittaavien substantiivien kanssa, mutta oppijansuomessa *hirveä* ja *kauhea* määrittävät niitä vain harvoin.

5.3 *Hirveä* ja *kauhea* predikatiiveina oppijansuomessa

Toinen *hirveän* ja *kauhean* keskeinen tehtävä lauseessa on toimia predikatiiveina. Kaikista *hirveän* esiintymistä oppijansuomen aineistossani 15 prosenttia on predikatiiveja. Niistä selvä enemmistö on nominatiivimuotoisia, jokunen partitiivimuotoisia ja yksi genetiivimuotoinen. Predikatiivina toimivan *hirveän*

taivutuksessa on oppijansuomen aineistossani runsaasti horjuvuutta ja kielenvastaisia sijamuotoja. Aineistossani esiintyy useita oikeakielisyyden vastaisia nominatiivimuotoja, joiden tulisi olla partitiivimuotoisia (22). Lisäksi aineistossani on jokunen oikeakielisyyden vastainen partitiivimuotoinen *hirveän* esiintymä, joiden puolestaan tulisi oikeakielisyyttä noudattaen olla nominatiivimuotoisia (23). Selvyyden vuoksi olen jälleen lihavoinut esimerkkilauseista *hirveän* ja *kauhean*.

22) Ja herätyskello soi taas - kyllä on **hirveä!**

23) Täytyy sanoa, että ajatus kuolemasta tai tarkemmin siitä, että itse kuolee viikon kuluttua, ehkä kuukauden kuluttua, mutta välttämättömästi kuolee on käsittämätöntä ja **hirveää** erityisesti nuoren hauskan pojan kannalta.

Kauhean kaikista oppijansuomen aineistoni esiintymistä 22 prosenttia on predikatiiveja. Näistä hieman yli puolet on nominatiivimuotoisia ja hieman alle puolet partitiivimuotoisia. Myös *kauhean* predikatiivimuotojen sijataivutuksessa esiintyy paljon kielenvastaisia muotoja. Aineistossani *kauhealla* on nimittäin useita kielenvastaisia nominatiivi- ja partitiivimuotoisia esiintymiä (24–25). Voidaan olettaa, että nominatiivimuodon käyttö on suomenoppijoille tutumpaa ja vaivattomampaa kuin partitiivin käyttö. Tämä lienee syynä siihen, miksi *hirveä* ja *kauhea* esiintyvät nominatiivimuotoisena silloinkin, kun se on oikeakielisyyden vastaista.

24) On aivan **kauhea**, kun herään meteliin aikaisin aamulla.

25) Tämä maailma on **kauheaa**.

TAULUKKO 4. Predikatiiveina toimivien *hirveän* ja *kauhean* luonnehtimat entiteetit sekä niiden prosenttiosuudet ja lukumäärät.

Luonnehdittava entiteetti	<i>hirveä</i>	<i>kauhea</i>
Esine tai asia	23 % (5)	58 % (11)
Tapahtuma tai teko	23 % (5)	11 % (2)
Asiointi	9 % (2)	26 % (5)
Ihminen	9 % (2)	0 % (0)
Fyysinen ominaisuus	5 % (1)	0 % (0)
Se-pronomin	32 % (7)	5 % (1)
Yhteensä	≈ 100 % (22)	100 % (19)

Predikatiivina toimivan *hirveän* luonnehtimat entiteetit olen jaotellut jälleen E. J. Lowen (1997, 2001) jaottelun mukaisesti. Jaotteluani hankaloittaa merkittävästi aineistoni sellaiset esiintymät, joissa *hirveä* luonnehtii pronominia *se* (26–28). Kuten taulukko 4 osoittaa, näiden esiintymien osuus on jopa 32 prosenttia kaikista *hirveän* luonnehtimista entiteeteistä. Koska korpuksessa ei ole nähtävissä virkettä laajempaa kontekstia, jää vain arvoitukseksi, viittaako *se*-pronomini esineeseen, asiaan, tapahtumaan, tekoon, asiointiin tai johonkin muuhun entiteettiin. Seuraavista esimerkkilauseista olen lihavoinut luonnehdittavat entiteetit.

26) **Se** on hirveä kesäloman jälkeen!

27) En edes jaksa ajatella kuinka hirveä **se** minulle on...

28) **Se** on hirveä näille eläimille.

Koska nämä seitsemän esiintymää täytyy jättää huomiotta, kutistuu tarkasteltavien entiteettien joukkoni *hirveän* osalta kovin pieneksi. On kuitenkin huomionarvoista todeta, että aineistossani *hirveä* luonnehtii **tapahtumaan tai tekoon** (29) ja **esineeseen tai asiaan** viittaavia entiteettejä (30) hieman muita entiteettejä useammin.

29) Kuitenkin, minun täytyy sanoa, että iloitsinpa miten tahansa, minun **matkani** oli aivan hirveä.

- 30) En oikeasti pidä käydä ostoksilla, koska minun mielstäni kaupassa on aina liian monta ihmistä, **musiikki** on usein hirveä ja en löydä mitään, mistä pidän, ei ole enää minun kokoa tai se on liian kallis.

Esineeseen tai asiaan viittaavien entiteettien luonnehtijana *kauhea* on hyvin yleinen oppijansuomessa (31–32). Tällaisten esiintymien osuus kaikista *kauhean* predikatiivilauseista on peräti 58 prosenttia. Se, mikä predikatiiviselle *kauhealle* on tavallista oppijansuomen aineistossani, on hyvin epätavallista Nurmisen natiivisuomen aineistossa. Nurmisen natiivisuomen aineistossa *kauhea* luonnehtii nimittäin elottomia entiteettejä eli **esineitä tai asioita** vain yhden kerran. Natiivisuomen aineistossa ylivoimaisesti yleisin *kauhean* luonnehtima entiteetti on **asiointila**, mutta oppijansuomen aineistossani *kauhea* luonnehtii **asiointilaa** vain harvoin (33–34). (Nurminen, tekeillä.)

- 31) Joka kerran pelkäsin, mutta seuraavana vuonna katsoin sitä edelleen, koska **satu** oli kauhea ja kaunis samaan aikaan ja omituisella tavalla se houkutteli minua.

- 32) Kyllä, se **totuus** on kauhea ja kauhistuttava - tappaa sukulaisen vain siitä että ei pidä, mutta se sanoo että hän on elävä järjissä oleva ihminen.

- 33) En ole varma mitä minun pitää tehdä nyt, mutta **se** on kauhea, **että olemme todella riippuvaiset teknologiasta**.

- 34) Ja minusta **se** on kauheaa **että liian nuori poika teki tämän rikoksen**.

Aivan kuten substantiivin määritteenä, myös predikatiivina *hirveän* tavallisimmat merkitykset ovat 'kammottava' ja 'kauhistuttava' (35). Samaan sarjaan liittyy myös predikatiivinen *kauhea* (36).

- 35) Yöna ukkostoi, se oli erittäin kanis ja **hirveä**.

- 36) Kyllä, se totuus on **kauhea** ja kauhistuttava – tappaa sukulaisen vain siitä että ei pidä, mutta se sanoo että hän on elävä järjissä oleva ihminen.

Muut predikatiiveina toimivien *hirveän* ja *kauhean* saamat merkitykset ovat varsin marginaalisia. Näitä muita merkityksiä aineistossani ovat 'huono' sekä 'vastenmielinen' ja

'epämiellyttävä'. Osa *hirveän* ja *kauhean* merkityksistä jää arvoitukseksi, sillä ilman laajempaa kontekstia ei voida tietää, mitä kielenkäyttäjä on *hirveällä* tai *kauhealla* tarkoittanut.

5.4 *Hirveä* ja *kauhea* intensiteettiadverbeina oppijansuomessa

Hirveän käyttö genetiivimuotoisena intensiteettiadverbina on aineistossani hyvin tavallista. Kaikista *hirveän* 149 esiintymästä aineistossani 46 prosenttia eli jopa lähes puolet on intensiteettiadverbeja. *Kauhea* sen sijaan on intensiteettiadverbina *hirveää* harvinaisempi. Intensiteettiadverbiesiintymiä *kauhealla* on 18 prosenttia kaikista esiintymistä.

TAULUKKO 5. Intensiteettiadverbeina toimivien *hirveän* ja *kauhean* määrittämien sanojen sanaluokat sekä niiden prosenttiosuudet ja lukumäärät.

Sanaluokka	<i>Hirveän</i>	<i>Kauhean</i>
Adjektiivi	83 %	88 %
Adverbi	17 %	13 %
Yhteensä	100 %	≈ 100 %

Intensiteettiadverbeina *hirveä* ja *kauhea* voivat esiintyä joko toisen adjektiivin tai adverbien kanssa. Kuten taulukosta 5 voimme nähdä, *hirveän* ja adjektiivin yhdistelmä on aineistossani tavallisempi kuin *hirveän* ja adverbien yhdistelmä. *Hirveän* ja adjektiivin yhdistelmiä kaikista *hirveän* intensiteettiadverbiesiintymistä on peräti 83 prosenttia (37). *Hirveän* ja adverbien yhdistelmiä on aineistossani 17 prosenttia (38) eli selvästi vähemmän. Huomionarvoista on, että puolessa *hirveän* ja adverbien yhdistelmistä adverbina on *paljon*. Myös *kauhea* esiintyy intensiteettiadverbina tavallisemmin toisen adjektiivin kuin adverbien kanssa (39). *Kauhean* ja adjektiivin esiintymiä on peräti 88 prosenttia kaikista *kauhean* intensiteettiadverbiesiintymistä.

37) Karvinen on **hirveän väsynyt**, ja hän aikoi mennä nukkumaan.

38) Minun täytyy opiskella **hirveän paljon**, koska minulla on vielä kolme tenttejä.

39) Toisaalta en pidä joulusta, koska on kylmä ja kun sataa lunta, se on **kauhean vaikea** laskeutua mäeltä, jolla asun.

TAULUKKO 6. Intensiiteettiadverbeina toimivien *hirveän* ja *kauhean* määrittämien sanojen merkitysalueet sekä niiden prosenttiosuudet ja lukumäärät.

Merkitysalue	<i>Hirveän</i>	<i>Kauhean</i>
ARVO	53 % (30)	43 % (6)
INHIMILLINEN OMINAISUUS	32 % (18)	21 % (3)
FYYSINEN OMINAISUUS	11 % (6)	36 % (5)
DIMENSIO	4 % (2)	0 % (0)
VAUHTI	2 % (1)	0 % (0)
Yhteensä	≈ 100 % (57)	100 % (14)

Kuten taulukko 6 osoittaa, intensiteettiadverbina toimivan *hirveän* määrittämistä adjektiiveista huomattava enemmistö asettuu ARVON semanttiselle alueelle (40). Myös *kauhea* on ARVOON viittaavien adjektiivien määrittäjänä tavallinen (41). Esitän merkitysalueiden kategoriat jälleen suuraakkosin. Intensiiteettiadverbeina toimivat *hirveä* ja *kauhea* sekä niiden seurassa esiintyvät adjektiivit ja adverbit esitän lihavoiden.

40) Suomessa tehdään **hirveän hyvää** mesikkia!

41) Suomen järvet, metsät ja Lapin jäämaisema ja revontulet ovat **kauhean viehättävä**.

Intensiiteettiadverbi *hirveä* määrittää tavallisesti myös INHIMILLISEEN OMINAISUUTEEN viittaavia adjektiiveja (32 %). *Kauhea* ei vastaavassa käytössä yllä aivan *hirveän* tasolle mutta on kuitenkin melko tavallinen sekin, sillä sen osuus on 21 prosenttia. Inhimillisillä ominaisuuksilla viitataan lähinnä erilaisiin mentaalsiin ominaisuuksiin

ja olotiloihin. Tällaisia aineistossani ovat esimerkiksi *surullinen, iloinen, onnellinen, masentunut* ja *väsynyt*. Inhimilliset ominaisuudet tulee erottaa ARVOON liittyvistä ominaisuuksista, joita aineistossani ovat esimerkiksi *ystävällinen, hyvä, huono* ja *mukava*.

Kauhea on intensiteettiadverbina tavallinen FYYSISEEN OMINAISUUTEEN viittaavien adjektiivien kanssa (36 %). Tällaisia ovat aineistossani esimerkiksi seuraavat adjektiivit: *suuri, iso, kylmä* ja *puhdas*. *Hirveä* ei ole vastaavassa käytössä yhtä tavallinen, sillä intensiteettiadverbina sillä on FYYSISEEN OMINAISUUTEEN viittaavia esiintymiä aineistossani vain 11 prosenttia. Intensiteettiadverbina *hirveällä* on lisäksi kaksi esiintymää DIMENSION viittaavan adjektiivin kanssa ja yksi esiintymä VAUHTIIN viittaavan adjektiivin kanssa. *Kauhealla* esiintymiä tämänkaltaisten adjektiivien kanssa ei ole lainkaan. Voidaankin todeta, että intensiteettiadverbeina *hirveä* ja *kauhea* ovat varsin marginaalisia DIMENSION ja VAUHDIN merkitysalueelle asettuvien adjektiivien määrittäjinä.

Kiinnostavaa intensiteettiadverbeina toimivissa *hirveässä* ja *kauheassa* on eritoten se, että niitä kumpaakin käytetään aineistossani tasaisesti määrittämässä sekä myönteisinä (40–41) että kielteisinä (42–43) pidettyjä ominaisuuksia. Aineistoni esimerkkilauseessa 44 kirjoittaja käyttää ilmausta *hirveän kaunis*, joka saattaa joillekin särähtää kielikorvaan kielenvastaisena. *Hirveän* alkuperäinen merkitys kun viittaa muun muassa ’epämiellyttävään’ ja ’vastenmieliseen’ sekä ’rumaan’. Myös esimerkkilauseen 45 ilmauksessa *kauhean puhtaat* esiintyy merkitykseltään alun perin kielteisenä pidetyn adjektiivin ja myönteisenä pidetyn adjektiivin yhdistelmä. Vastaavanlaisia esimerkkejä aineistossani on useita.

42) Minusta kirkossa opetus oli **hirveän ankara**.

43) Toisaalta en pidä joulusta, koska on kylmä ja kun sataa lunta, se on **kauhean vaikea** laskeutua mäeltä, jolla asun.

44) Minusta pohjoinen Suomi on **hirveän kaunis**!

45) Kylpyhuone ja vessi ovat kaksi huonetta ja ne ovat aina **kauhean puhtaat**.

Intensiteettiadverbina *hirveä* voi adjektiivin lisäksi määrittää adverbia. Kaikista intensiteettiadverbina toimivan *hirveän* esiintymistä *hirveän* ja adverbien esiintymiä on 17 prosenttia. Tavallisin *hirveän* määrittämä adverbi on *paljon*, sillä tällaisia esiintymiä on *hirveän* ja adverbien esiintymistä tasan puolet (46–47). *Kauhean* ja adverbien esiintymiä kaikista intensiteettiadverbina toimivan *kauhean* esiintymistä on 13 prosenttia.

46) Kalevalan tekstissä on **hirveän paljon** rivejä.

47) Minun täytyy opiskella **hirveän paljon**, koska minulla on vielä kolme tenttejä.

5.5 *Hirveä* ja *kauhea* kvanttoriadverbeina oppijansuomessa

Hirveä ja *kauhea* ovat kvanttoriadverbeina oppijansuomen aineistossani lähes yhtä yleisiä. *Hirveän* kaikista esiintymistä 17 prosenttia ja *kauhean* esiintymistä 15 prosenttia on kvanttoriadverbeja. Kvanttoriadverbeina käytetyt *hirveä* ja *kauhea* saavat *-sti*-päätteen ja niillä voidaan vahvistaa lauseessa esiintyvän verbin ilmaisemaa intensiteettiä (48–49). Olen esimerkkilauseista selvyiden vuoksi lihavoanut verbit ja kvanttoriadverbit.

48) On aika mennä tapaamaan minun malttamaton ystäväni kanssa koska emme nähneet jo neljä päivää ja **kaipa**an jo häntä **hirveästi**.

49) Siili **säikähtäisi kauheasti** ja käpertyisi kerälle.

6 YHTEENVETO *HIRVEÄN* JA *KAUHEAN* KÄYTÖSTÄ JA MERKITYKSISTÄ OPPIJANSUOMESSA

Oppijansuomen aineistossani *hirveä* on selvästi käytetympi lekseemi kuin *kauhea*. Suomen kielen taajuussanastossa *hirveä* on hieman *kauheaa* harvinaisempi. *Hirveä* on nimittäin järjestyksessään 3282. ja *kauhea* puolestaan 3100. (Saukkonen ym. 1979: 319, 347). *Hirveää* ja *kauheaa* käytetään aineistossani tavallisimmin substantiivin määritteinä, predikatiiveina sekä intensiteetti- ja kvanttoriadverbeina.

Hirveää käytetään substantiivin määritteenä useammin vahvistavana (esim. *hirveä nälkä*) kuin kuvailevana määritteenä (esim. *hirveä päivä*). *Kauhea* puolestaan selvästi yleisemmin kuvailee (esim. *kauhea ilma*) kuin vahvistaa tarkoitettaan (esim. *kauhea kaatosade*). Natiivisuomessa vahvistava käyttö on kuvailevaa yleisempää niin *hirveällä* kuin *kauheallakin* (Nurminen, tekeillä).

Vahvistavina substantiivin määritteinä *hirveä* ja *kauhea* ilmaisevat intensiteettiin liittyviä merkityksiä. Selvästi tavallisin intensiteettiin liittyvä merkitys sekä *hirveälle* että *kauhealle* on 'voimakas', mutta melko usein ne saavat myös merkitykset 'valtava' ja 'huomattava'. Kuvailevina määritteinä *hirveä* ja *kauhea* ilmaisevat lähes yksinomaan arvoon liittyviä merkityksiä. Sekä *hirveän* että *kauhean* tavallisimmat arvoon liittyvät merkitykset ovat 'kammottava' ja 'kauhistuttava'. *Kauhealle* melko tavallisia arvoon liittyviä merkityksiä ovat myös 'epämiellyttävä' ja 'vastenmielinen'. Natiivisuomessa *hirveä* ja *kauhea* viittaavat oppijansuomea monipuolisemmin erilaisiin arvoon liittyviin merkityksiin. Substantiivin määritteinä *hirveä* ja *kauhea* osoittautuvat merkityksiltään keskenään hyvin synonyymisiksi niin oppijansuomessa kuin natiivisuomessakin. Oppijansuomessa kyseisten adjektiivien käyttö on vain rajoittuneempaa kuin natiivisuomessa, mikä onkin ymmärrettävää, kun on kyse suomea opiskelevista kielenkäyttäjistä.

Hirveä ja *kauhea* määrittävät erilaisia substantiiveja melko samankaltaisesti lukuun ottamatta fyysiseen ominaisuuteen tai olotilaan viittaavia substantiiveja (esim. *nälkä*, *nuha* ja *mahakipu*). *Hirveä* on niiden määrittäjänä hyvin tavallinen, mutta *kauhea* puolestaan on hyvin marginaalinen. Natiivisuomessa *hirveä* ja *kauhea* eivät määritä tämän substantiivityypin sanoja juuri lainkaan. *Hirveän* ja *kauhean* määrittämien

substantiivityyppien välillä on oppijansuomessa ja natiivisuomessa muutoinkin melko paljon eroavaisuuksia. Natiivisuomessa *hirveä* ja *kauhea* määrittävät esimerkiksi selvästi tavallisimmin mentaalista ominaisuutta tai olotilaa merkitseviä substantiiveja, mutta oppijansuomessa tämä substantiivityyppi on todella harvinainen. Natiivisuomessa tavallisia substantiivityyppejä ovat myös tapahtumaan tai tekoon sekä fyysiseen aistimukseen viittaavat substantiivit. Oppijansuomessa nämä sen sijaan ovat harvinaisia.

Substantiivien määrittämisen lisäksi *hirveällä* ja *kauhealla* on tapana toimia lauseessa predikatiiveina. Oppijansuomen aineistossani esiintyy runsaasti sijataivutukseltaan kielenvastaisia predikatiivimuotoja. Oppijansuomessa *hirveä* painottuu luonnehtimaan tapahtumaan tai tekoon (esim. *matka* ja *valehteleminen*) ja esineeseen tai asiaan (esim. *satu* ja *ruoantila*) viittaavia entiteettejä, mutta natiivisuomessa *hirveä* luonnehtii tasaisesti eri tyyppisiä entiteettejä. Sekä oppijansuomessa että natiivisuomessa *kauhea* luonnehtii tavallisesti asiaintiloja. Tämän lisäksi oppijansuomessa *kauhealle* tavallisia luonnehdittavia ovat esineeseen tai asiaan viittaavat entiteetit. Aivan kuten substantiivin määritteenä, myös predikatiivina sekä *hirveän* että *kauhean* tavallisimmat merkitykset oppijansuomessa ovat ‘kammottava’ ja ‘kauhistuttava’.

Hirveää ja *kauheaa* voidaan käyttää myös adverbimaisesti. *Hirveän* käyttö genetiivimuotoisena intensiteettiadverbina (esim. *hirveän kaunis*) on aineistossani hyvin tavallista. Kaikista *hirveän* esiintymistä jopa lähes puolet on intensiteettiadverbeja. Myös *kauhealla* on aineistossani intensiteettiadverbiesiintymiä mutta ei yhtä paljon kuin *hirveällä*. Intensiteettiadverbeina *hirveä* ja *kauhea* esiintyvät aineistossani sekä toisen adjektiivin että adverbien (esim. *kauhean paljon*) kanssa, mutta adjektiivi on selvästi adverbia tavallisempi seuralainen.

Intensiteettiadverbeina toimivat *hirveä* ja *kauhea* määrittävät tavallisimmin arvoon liittyviä adjektiiveja. Tämän lisäksi *hirveä* määrittää yleisesti myös inhimilliseen ominaisuuteen viittaavia adjektiiveja (esim. *surullinen*, *onnellinen* ja *väsynyt*) ja *kauhea* puolestaan fyysiseen ominaisuuteen viittaavia adjektiiveja (esim. *suuri*, *kylmä* ja *puhdas*). Huomionarvoista on se, että intensiteettiadverbeina *hirveää* ja *kauheaa* käytetään tasaisesti määrittämässä sekä kielteisinä (esim. *hirveän ankara*) että myönteisinä (esim. *kauhean puhtaat*) pidettyjä ominaisuuksia. Intensiteettiadverbien lisäksi *hirveä* ja *kauhea* esiintyvät aineistossani jossain määrin myös kvanttoriadverbeina. *Hirveällä* kvantto-

riadverbiesiintymiä on hieman enemmän kuin *kauhealla*. Tässä lauseasemassa *hirveä* ja *kauhea* saavat *-sti*-päätteen ja ne vahvistavat lauseen verbin ilmaisemaa intensiteettiä (esim. *sattui kauheasti*).

7 TULOSTEN HYÖDYNTÄMINEN SUOMEN KIELEN OPETUKSESSA

Tutkimukseni tulokset antavat monipuolista tietoa siitä, miten suomenoppijat kahta lähisynonymia *hirveää* ja *kauheaa* käyttävät ja millaisia merkityksiä nämä sanat saavat. Oppijansuomen *hirveän* ja *kauhean* esiintymiä olen verrannut Nurmisen (tekeillä) tutkimustuloksiin, jotka antavat autenttisen kuvan natiivisuomesta arkikeskusteluissa. Tähän aitoon ja todelliseen kieleen kielenoppijatkin oletetusti tähtäävät.

On kuitenkin syytä vielä korostaa, että Nurmisen (tekeillä) natiivisuomen aineisto koostuu arkikeskusteluissa käytetystä puhutusta kielestä, kun taas oma oppijansuomen aineistoni on luokkahuonetilanteissa kirjoitettua kieltä. Mikäli vertailuaineistona käyttämäni natiivisuomen aineisto olisi muodollisissa tilanteissa kirjoitettua kieltä, voisivat tutkimustuloksetkin olla hieman toisenlaisia. Nurmisen natiivisuomen aineisto ja oma oppijansuomen aineistoni eivät siis ole suoraan verrattavissa toisiinsa, eikä natiivisuomen aineistoesiintymistä poikkeavia oppijansuomen esiintymiä tule automaattisesti nähdä kielenvastaisina. Aineistojen erilaisuudesta huolimatta Nurmisen tutkimus tarjoaa hyvän vertailukohdan omalle tutkimukselleni ja antaa osviittaa siitä, miten *hirveän* ja *kauhean* käyttö ja merkitykset eroavat toisistaan natiivisuomessa.

Autenttisen natiivisuomen välittämisessä oppijoille on opettajilla ja oppimateriaaleilla keskeinen merkitys. Opettajat ja oppimateriaalien laatijat taas tarvitsevat avukseen tutkimustietoa todellisesta suomen kielestä, sillä pelkkään intuitioon perustuva kielenopetus ei välttämättä ole yhtenevää todellisen kielenkäytön kanssa. Jo Nurmisen (tekeillä) tutkimustulokset *hirveän* ja *kauhean* käytöstä ja merkityksistä antavat arvokasta tietoa suomen kielen opetuksen tarpeisiin. Sekä suomen opettajien että oppijoiden olisi hyvä olla tietoisia siitä, ettei täydellinen synonymia ole mahdollista. Tällöin he virittäytyvät tarkastelemaan lähisynonymeja niiden käytössä ja merkityksissä ilmenevien erojen ja yhtäläisyyksien näkökulmasta.

Tutkielmassani esittelen suomenoppijoiden tyypillisiä tapoja käyttää *hirveää* ja *kauheaa*. Tämä suomenoppijoiden lähisynonymien käyttö antaa suomen opettajille eväitä erityisesti *hirveän* ja *kauhean* sekä yleensäkin lähisynonymien opetukseen. Seuraavak-

si esitän muutamia huomioitani aineistostani sekä ajatuksiani siitä, miten tutkimustuloksiani voitaisiin hyödyntää suomen kielen opetuksessa.

Ensinnä tutkimustulokseni osoittavat, että *hirveän* ja *kauhean* käyttö sekä kuvailevina että vahvistavina määritteinä on suomenoppijoille tuttua. Oppijansuomen aineistoni koostuu kirjoitetuista teksteistä ja aineistooni sisältyy runsaasti *hirveän* ja *kauhean* esiintymiä vahvistavina määritteinä. Vahvistavina määritteinä *hirveää* ja *kauheaa* käytetään aineistossani substantiivin määritteinä (esim. *hirveä flunssa*), intensiteettiadverbeina (esim. *kauhean kuuma*) ja kvanttoriadverbeina (esim. *kaipaen hirveästi*).

Oman kielitajuni ja Kielitoimiston sanakirjan (2019) mukaan *hirveän* ja *kauhean* käyttö vahvistavina määritteinä on kuitenkin enemmän arkista puhekieltä kuin normatiivista kirjakieltä. Puhekielen ja kirjakielen erojen tunnistaminen ja oppiminen on kielenoppijalle oletetusti hyvin hankalaa, ellei hänellä ole siinä auttavaa opettajaa tai oppimateriaalia. Se, että aineistossani esiintyy näin paljon puhekielisiä ilmaisuja, on yllättävää. Aineistoni tekstit ovat peräisin suomea vieraana kielenä opiskelevilta kielentuottajilta, jotka täten eivät todennäköisesti altistu natiivisuomen kielisyötteelle samoin kuin suomea toisena kielenä opiskelevat. Voisi siis olettaa, että kirjakielen käyttö olisi heillä hallitsevampaa kuin puhekielen.

Toiseksi tutkimustuloksissa huomioni kiinnittyy kuvailevina määritteinä käytettyjen *hirveän* ja *kauhean* saamiin merkityksiin. *Hirveää* ja *kauheaa* käytetään kuvailevina määritteinä aineistossani substantiivin määritteinä ja predikatiiveina. Tällaisissa lauseasemissa *hirveä* ja *kauhea* saavat lauseissa tavallisimmin arvoon liittyviä merkityksiä, joista tavallisimmat ovat 'kammottava' ja 'kauhistuttava'. *Kauhea* saa tavallisesti myös merkitykset 'epämiellyttävä' ja 'vastenmielinen'. Joka tapauksessa *hirveän* ja *kauhean* merkitykset oppijansuomessa ovat natiivisuomeen verrattuna selvästi varioimattomampia. Merkitysten 'kammottava' ja 'kauhistuttava' yleisyys aineistossani saattaa selittyä sillä, että aineistoni perustuu kirjoitettuihin teksteihin. Toisaalta, eri merkitysten vähäisyys saattaa johtua yksinkertaisesti siitäkin, etteivät muut merkitykset ole osa suomenoppijoiden kielitaitoa. Omaan kokemukseeni pohjaten oletan, että suomen oppitunneilla sanan merkityksenä esitellään lähinnä vain sanan ensisijaisesti mieleen tuleva merkitys, jolloin muut mahdolliset merkitykset jäävät oppijoille vieraiksi. *Hirveän* ja *kauhean* 'kammottavaan' ja 'kauhistuttavaan' viittaavat merkitykset ovat kuitenkin vain

osa näiden sanojen monista merkityksistä. Opettajien ja oppimateriaalien olisi hyvä tuoda oppijoille näkyviin myös muita merkityksiä näille sanoille.

Kolmanneksi tutkimustulosteni mukaan *hirveän* ja *kauhean* määrittämien substantiivityyppien välillä on oppijansuomessa ja natiivisuomessa melko paljon eroavaisuuksia. Natiivisuomessa *hirveä* ja *kauhea* määrittävät tavallisesti mentaalista ominaisuutta tai olotilaa, tapahtumaa tai tekoa sekä fyysistä aistimusta merkitseviä substantiiveja. Oppijansuomessa *hirveä* ja *kauhea* määrittävät mainittuja substantiivityyppejä harvoin. Kielen oppimisen kannalta olisi hyödyllistä, mikäli oppijat tulisivat mahdollisimman monipuolisesti tietoisiksi erilaisista substantiiveista, joita *hirveä* ja *kauhea* voivat määrittää. Myös predikatiiveina toimivien *hirveän* ja *kauhean* luonnehtimista entiteeteistä olisi hyödyllistä antaa oppijoille mahdollisimman monipuolinen kuva. Neljänneksi oppijansuomen aineistoni paljastaa, että predikatiiveina käytettyjen *hirveän* ja *kauhean* sijataivutuksessa esiintyy runsaasti kielenvastaisia muotoja. Täten myös predikatiiveina käytettävien adjektiivien sijataivutukseen olisi suomen opetuksessa suotavaa keskittää huomiota.

On selvää, että oppituntien aika ja oppimateriaalien tila on rajallinen. Näin ollen ei ole tarkoituksenmukaista, että jokaisen sanan ja jokaisen lähisynonymiparin kaikki käyttö- ja merkitysvivahteet esitellään oppijoille. Opettajalle ei ole välttämättä edes tarjolla luotettavaa tutkimustietoa, johon nojaten hän voisi esitellä sanojen käyttöä ja merkityksiä oppijoille. On kuitenkin tärkeää, että sanoja ja lähisynonymeja tarkastellaan laajemminkin kuin vain pelkän ensimmäisenä mieleen tulevan korvaavan merkityksen kautta. Tärkeää nimittäin on, että oppija osaa käyttää sanaa erilaisissa lauseasemissa ja että hän tiedostaa sanan saavan erilaisia merkityksiä eri konteksteissa. Opettajan tehtävänä on oman ammattitaitonsa nojalla valita opetukseen sellaisia sanoja, jotka ovat oppijoille hyödyllisiä ja joista on saatavilla luotettavaa todelliseen kielenkäyttöön pohjautuvaa tutkimustietoa.

8 LOPUKSI

Olen pro gradu -työssäni tarkastellut, millaisissa syntaktisissa funktioissa *hirveä* ja *kauhea* oppijansuomessa esiintyvät, millaisia entiteettejä ne määrittävät ja luonnehtivat sekä millaisia merkityksiä ne lauseissa saavat. Koska täydellinen synonymia on mahdotonta, tutkimukseni lähtökohtana on ollut, että synonyymisina pidetyt *hirveä* ja *kauhea* eroavat toisistaan jollain tapaa ja jossakin määrin myös oppijansuomessa. Tutkimukseni ensisijaisena tarkoituksena on siis ollut tarkastella *hirveän* ja *kauhean* keskinäisiä eroja oppijansuomessa, mutta tämän lisäksi olen verrannut oppijansuomen *hirveää* ja *kauheaa* Nurmisen (tekeillä) natiivisuomen aineiston *hirveän* ja *kauhean* esiintymiin.

Tutkimukseni vahvisti todeksi ennakko-oletukseni siitä, että *hirveä* ja *kauhea* esiintyvät oppijansuomessakin tavallisimmin substantiivin määritteinä sekä predikatiiveina. Toisaalta, ennakko-oletuksistani poiketen *hirveä* ja *kauhea* ovat oppijansuomessa hyvin tavallisia myös intensiteettiadverbeina sekä melko tavallisia kvanttoriadverbeina. Kielitajuni mukaan *hirveän* ja *kauhean* käyttö intensiteetti- ja kvanttoriadverbeina on ominaista puhutulle kielelle, ei niinkään kirjoitetulle kielelle, jollainen aineistonikin on.

Samasta syystä oletin myös, että substantiivin määritteinä *hirveä* ja *kauhea* esiintyisivät useammin kuvailevina kuin vahvistavina määritteinä. Pidän *hirveän* ja *kauhean* vahvistavaa käyttöä lähinnä puhekielenomaisena kielenkäyttönä. Tutkimukseni kuitenkin osoittaa, että *hirveä* on oppijansuomessa tavallisempi vahvistavana kuin kuvailevana määritteenä. *Kauhea* sen sijaan mukailee ennakko-oletustani ja osoittautuu tavallisemmaksi kuvailevana kuin vahvistavana määritteenä. On vaikeaa sanoa, mistä tämä ero oppijansuomen *hirveän* ja *kauhean* välillä johtuu eli miksi juuri *hirveä* on tavallinen vahvistavana määritteenä mutta *kauhea* ei niinkään.

Ennakko-oletukseni mukaan *hirveää* ja *kauheaa* käytetään ensisijaisesti ilmaisemassa negatiivista arviota tarkoitteesta. Oletin, että kyseiset lähisynonyymit viittaisivat substantiivin määritteinä ja predikatiiveina tavallisimmin alkuperäisiin merkityksiinsä eli ‘kammottavaan’ ja ‘kauhistuttavaan’. Oletukseni taustalla oli uskomukseni siitä, että nämä merkitykset opetettaisiin suomenoppijoille *hirveän* ja *kauhean* ensisijaisina merki-

tyksinä. Oletustani vahvistivat entisestään näkemykseni siitä, että juuri nämä merkitykset ovat luontevia muodollisessa ja kirjakielisessä kontekstissa. Tutkimustulokseni vahvistivat oletukseni oikeaksi. Ristiriitaista on kuitenkin se, että aineistoni koostuu muodollisesta kirjoitetusta kielestä ja silti siinä esiintyy runsaasti puhekielisyyksiä. Tämän vuoksi en usko ‘kammottavaan’ ja ‘kauhistuttavaan’ viittaavien merkitysten runsaslukuisuuden johtuvan muodollisesta kielenkäyttötilanteesta. *Hirveän* ja *kauhean* merkitykset oppijansuomessa ovat keskenään hyvin samankaltaisia. Natiivisuomessa sen sijaan kyseiset lähisynonyymit saavat monipuolisemmin erilaisia merkityksiä (Nurminen, tekeillä).

Oppijansuomessa *hirveä* ja *kauhea* määrittävät melko samankaltaisesti eri substantiivityyppejä yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. *Hirveä* nimittäin määrittää hyvin tavallisesti fyysiseen ominaisuuteen tai olotilaan viittaavia substantiiveja mutta *kauhea* vain marginaalisesti. Oppijansuomen ja natiivisuomen välillä eroja *hirveän* ja *kauhean* määrittämien substantiivityyppien välillä on runsaasti. Esimerkiksi natiivisuomessa *hirveä* ja *kauhea* määrittävät selvästi tavallisimmin mentaalista ominaisuutta tai olotilaa merkitseviä substantiiveja. Oppijansuomessa *hirveä* ja *kauhea* eivät määritä tällaisia substantiiveja lähes lainkaan.

Sekä oppijansuomessa että natiivisuomessa *hirveä* ja *kauhea* toimivat tavallisesti myös predikatiiveina. Oppijansuomen aineistossani esiintyy runsaasti sijataivutukseltaan kielenvastaisia predikatiivimuotoja, mikä kertonee predikatiivina käytettävien *hirveän* ja *kauhean* sijataivutuksen tuottavan haasteita suomenoppijoille. Pelkkä sanan merkityksen tunteminen ei useinkaan vielä takaa taitoa käyttää sanaa lauseessa ja taivuttaa sitä kielenmukaisesti. *Hirveä* luonnehtii oppijansuomessa selvästi tavallisimmin esineeseen tai asiaan sekä tapahtumaan tai tekoon viittaavia entiteettejä. Natiivisuomessa *hirveä* sen sijaan luonnehtii tasaisesti erilaisia entiteettejä. *Kauhea* luonnehtii oppijansuomessa *hirveän* tavoin esineeseen tai asiaan viittaavia entiteettejä. Lisäksi sille on ominaista luonnehtia asiaintiloihin viittaavia ilmauksia. Tämä on tavallista *kauhealle* myös natiivisuomessa.

Intensiteettiadverbeina oppijansuomessa käytetyt *hirveä* ja *kauhea* määrittävät tavallisimmin arvoon liittyviä adjektiiveja. Lisäksi *hirveä* intensiteettiadverbina määrittää inhimilliseen ominaisuuteen viittaavia adjektiiveja ja *kauhea* puolestaan fyysiseen omi-

naisuuteen viittaavia adjektiiveja. Huomionarvoista on lisäksi se, että intensiteettiadverbeina *hirveää* ja *kauheaa* käytetään tasaisesti määrittämässä sekä kielteisinä että myönteisinä pidettyihin ominaisuuksiin viittaavia adjektiiveja. Natiivisuomesta ei vastaavia tuloksia ole vielä saatavilla, mutta Nurmisella ja Toropaisella on tekeillä myös artikkeli *hirveän* ja *kauhean* adverbiesiintymistä natiivisuomessa.

Vaikka aineistoni on melko pieni, uskon sen antavan hyödyllistä tietoa oppijansuomesta ja lähisynonyymeista. Tutkimukseni lisää tietoisuutta myös siitä, miten vaikeaa suomenoppijoiden on hahmottaa lähisynonyymien yhtäläisyyksiä ja eroja. Kielenvastaiset ja natiivisuomesta poikkeavat esiintymät ovat luonnollinen osa suomenoppijan kieltä ja oppimisprosessia. Yleensä oppijan tavoitteena kuitenkin on käyttää kieltä virheettömästi ja natiivikielenkäyttäjien mukaisesti. Siksi on hyödyllistä tarkastella, miten oppijansuomi ja natiivisuomi eroavat toisistaan. Tarkastelun myötä saatujen tietojen avulla suomen opettajat tulevat aiempaa tietoisemmiksi suomenoppijoille vaikeuksia tuottavista kielen asioista. Näin opettajat osaavat myös keskittää opetuksessaan enemmän huomiota hankaliin asioihin.

Tulevaisuudessa olisi kiinnostavaa vertailla puhuttua natiivisuomea puhuttuun oppijansuomeen ja kirjoitettua natiivisuomea kirjoitettuun oppijansuomeen. Näin saataisiin systemaattista lisätietoa muun muassa juuri siitä, millaisia puutteita suomenoppijoilla on *hirveän* ja *kauhean* käytössä niin puhutussa kuin kirjoitetussakin kielessä. Tämän lisäksi olisi kiinnostavaa selvittää jonkin toisen lähisynonyymiparin käyttöä ja merkityksiä oppijansuomessa ja verrata niitä vastaaviin sanoihin natiivisuomessa. Näin kartutettaisiin tietoa suomenoppijoiden lähisynonyymien käytöstä ja mahdollisista hankaluuksista lähisynonyymien hahmottamisessa.

LÄHTEET

- Aitchison, Jean 1994. *Words in the Mind: An Introduction to the Mental Lexicon*. 2nd edition. Blackwell, Oxford.
- Alho, Irja – Kauppinen, Anneli 2009. *Käyttökielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Arppe, Antti 2002. *The usage patterns and selectional preferences of synonyms in a morphologically rich language*. Toim. Morin, Annie & Sébillot, Pascale. JADT 2002. 6th international conference on textual data statistical analysis 13.–15.3.2002, vol. 1, s. 21–32. Inria, Rennes.
- Carter, Ronald 1998. *Vocabulary. Applied Linguistic Perspectives*. 2nd edition. Routledge, London.
- Cruse, D. A. 1986. *Lexical Semantics*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Cruse, Alan 2000. *Meaning in Language. An Introduction to Semantics and Pragmatics*. University Press, Oxford.
- 2011 [1999]. *Meaning in Language. An Introduction to Semantics and Pragmatics*. 3rd ed. University Press, Oxford.
- Dixon, R. M. W. 1982. *Where Have All the Adjectives Gone? And Other Essays in Semantics and Syntax*. Janua Linguarum. Series Maior 107. Mouton de Gruyter, Berlin.
- Hakanen, Aimo 1973. *Adjektiivien vastakohtasuhteet suomen kielessä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 311. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- 2008. *Univariate, bivariate, and multivariate methods in corpus-based lexicography – a study of synonymy*. Publications no. 44. Department of General Linguistics. University of Helsinki, Helsinki.
- Jantunen, Jarmo H. 2001. ”Tärkeä seikka” ja ”keskeinen kysymys”: Mitä korpuslingvistinen analyysi paljastaa lähisynonyymeista? *Virittäjä* 105, s. 170–192. Kotikielen Seuran aikakauslehti. Kotikielen Seura, Helsinki.
- 2004. *Synonymia ja käänkössuomi: korpusnäkökulma samamerkityksisyyden kontekstuaalisuuteen ja käänköskielen leksikaalisiin erityispiirteisiin*. Väitöskirja. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja, 35. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- 2009. ”Minulla on aivan paljon rahaa” – Fraseologiset yksiköt suomen kielen opetuksessa. *Virittäjä* 3/2009, s. 356–381. Kotikielen Seuran aikakauslehti. Kotikielen Seura, Helsinki. [Verkojulkaisu. Viitattu 2.3.2019.] Saatavissa: <https://journal.fi/virittaja/article/view/4202/3919>.
- 2011. Kansainvälinen oppijansuomen korpus (ICLFI): typologia, taustamuuttujat ja annotointi. *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja*. No. 21. Eesti Rakenduslingvistika Ühing, s.

86–105. [Verkkojulkaisu. Viitattu 2.3.2019.] Saatavissa: hiiv.rakenduslingvistikka.ee/ajakirjad/index.php/lahivordlusi/article/view/LV21.04/23.

Kangasniemi, Heikki 1997. *Sana, merkitys, maailma. Katsaus leksikaalisen semantiikan perusteisiin*. Finn Lectura, Helsinki.

Karlsson, Fred 2009. *Yleinen kielitiede*. Uudistetun laitoksen neljäs painos. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki.

Kielipankki, FIN-CLARIN ja CSC – Tieteen tietotekniikan keskus 2019. Mikä on Kielipankki? *Kielipankki. The Language Bank of Finland*. [Verkkojulkaisu. Viitattu 2.3.2019.] Saatavissa: <https://www.kielipankki.fi>.

KS = Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy 2019. *Kielitoimiston sanakirja*. Kotimaisten kielten keskus, Helsinki. [Verkkojulkaisu. Viitattu 2.3.2019.] Saatavissa: <https://kielitoimistonsanakirja.fi/netmot.exe?motportal=80>.

Kuiri, Kaija 2000. *Semantiikan peruskurssi. Luennot ja harjoitukset*. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos, Tampere.

Larjavaara, Matti 2007. *Pragmasemantiikka*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1077. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Leech, Geoffrey 1981 [1974]. *Semantics. The Study of Meaning*. 2nd ed. Penguin, Harmondsworth.

— 1983 [1974]. *Semantics. The Study of Meaning*. 2nd ed. Penguin, Harmondsworth.

Lowe, E. J. 1997. Ontological categories and Natural Kinds. *Philosophical Papers* 26 (1), s. 29–46. Routledge, Abingdon-on-Thames.

— 2001. *The Possibility of Metaphysics: Substance, Identity, and Time*. Oxford University Press, Oxford.

Lyons, John 1968. *Introduction to Theoretical Linguistics*. Cambridge University Press, Cambridge.

Nurminen, Salla (tekeillä). *Adjektiivien hirveä ja kauhea synonymia arkikeskusteluaineistossa*. Artikkelikäsikirjoitus. Tutkijan hallussa.

Nurminen, Salla – Toropainen, Tanja (tekeillä). *Hirveän ja kauhean käyttö vahvistussanoina eri-ikäisissä kieliaineistoissa*. Artikkelikäsikirjoitus. Tutkijoiden hallussa.

Orpana, Terttu 1988. *Kuvaus vai kommentti. Tutkimus suomen kielen adjektiiviadverbien semanttisesta tulkinnasta*. Opera fennistica & linguistica 2. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos, Tampere.

Oulun yliopisto 2016. *ICLFI-korpus*. [Verkkojulkaisu. Viitattu 2.3.2019.] Saatavissa: <https://www oulu.fi/suomitoisenakielen/node/16078>.

Pajunen, Anneli 2000. Suomen ominaisuuspredikaatio ja tyyppi olla sairaana. Toim. Pajunen, Anneli. *Näkökulmia kielitypologiaan*, s. 36–87. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Paradis, Carita 1997. *Degree modifiers of adjectives in spoken British English*. Lund studies in English, 92. Lund University Press, Lund. [Verkojulkaisu. Viitattu 4.3.2019.] Saatavissa: <http://portal.research.lu.se/ws/files/4923802/1590143.pdf>.

Partington, Alan 1998. *Patterns and Meanings. Using Corpora for English Language Research and Teaching*. Studies in Corpus Linguistics, Vol. 2. Benjamins, Amsterdam.

Päiviö, Pia 2007. *Suomen kielen asti ja saakka. Terminatiivisten partikkelien synonymia, merkitys, käyttö ja kehitys sekä asema kieliopissa*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja, Turku.

Saukkonen, Pauli – Haipus, Marjatta – Niemikorpi, Antero – Sulkala, Helena 1979. *Suomen kielen taajuussanasto*. WSOY, Porvoo.

SSM = Saarikalle, Anne – Vilkuna, Johanna 2010. *Suomen kielen sanakirja maahanmuuttajille*. Gummerus, Juva.

Tognini-Bonelli, Elena 2001. *Corpus Linguistics at Work*. Benjamins, Amsterdam.

Vanhatalo, Ulla 2005. *Kyselytestit synonymian selvittämisessä. Sanastotietoutta kielenpuhujilta sähköiseen sanakirjaan*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos, Helsinki. [Verkojulkaisu. Viitattu 1.6.2019.] Saatavissa: <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/suoma/vk/vanhatalo/kyselyte.pdf>.

VISK = Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja Riitta – Alho, Irja 2004. *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. [Verkkoersio. Viitattu 2.3.2019.] Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=605>.